

“Kemal Tahir’in Kabadayıları” Kemal Tahir Romanlarında Yer Alan Gerçek Kabadayı ve Külhanbeyleri “Kemal Tahir's Thugs” Real Thugs and Thugs in Kemal Tahir's Novels

Mustafa B. Bozkurt

Eposta: lexhistoriae@gmail.com

ÖZ Bu çalışma, Kemal Tahir'in romanlarında kurduğu "kabadayılar evreni"ni, tarihsel arka planı ve dönemin gayrimeşru dünyasıyla ilişkisi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmada özellikle Kurt Kanunu, Esir Şehrin İnsanları ve Esir Şehrin Mahpusu romanları merkeze alınmıştır. Çalışmanın ağırlık merkezini, yazarın romanlarında yer alan Arap Abdullah ve Onikiler Çetesi, Sarafim ve Hrisantos çeteleri, Fantoma Mehmet, Laz Ali, Kör Emin, Haddaneli Arap Hulusi ve Sarraf Niyazi gibi figürler oluşturmaktadır. Bu karakterlerin önemli bir kısmının tarihte karşılığı olan gerçek figürler olması, romanların "gerçekçilik" unsurunu güçlendirmektedir. Araştırma, arşiv belgeleri ve dönemin matbuatı üzerinden bu figürlerin tarihsel kaynaklardaki izlerini sürerek, Kemal Tahir'in karakterlerini ne ölçüde gerçek hayattan devşirdiğini ortaya koymaktadır. Çalışma aynı zamanda Kemal Tahir'in toplumsal dokuyu suç dünyası, iktidar ilişkileri ve modernleşmenin yarattığı dönüşümler üzerinden okuma biçimini görünür kılmaktadır. Sonuç olarak makale, kabadayılığı yalnızca kriminal bir alan değil, şehir kültürü ve siyasi-toplumsal gerilimleri yansıtan bir temsil düzlemi olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kemal Tahir • roman •
kabadayı • İstanbul •
toplumsal gerçekçilik

ABSTRACT

This study aims to examine the "kabadayılar [urban tough guys] universe" that Kemal Tahir constructs in his novels through its historical background and its relationship with the period's illicit underworld. Designed as a qualitative research, the study focuses particularly on the novels Kurt Kanunu [Law of the Wolf], Esir Şehrin İnsanları [People of the Captive City], and Esir Şehrin Mahpusu [Prisoner of the Captive City]. The main focus of the study is the figures that appear in the author's works of fiction, such as Arap Abdullah and the Onikiler [Twelvers] gang, the Sarafim and Hrisantos gangs, Fantoma Mehmet, Laz Ali, Kör Emin, Haddaneli Arap Hulusi, and Sarraf Niyazi. The fact that a significant portion of these characters correspond to real historical figures strengthens the novels' claim to realism. By tracing these figures' presence in archival documents and the periodical press of the era, this research reveals the extent to which Kemal Tahir drew his characters from real life. The study also makes visible Kemal Tahir's way of reading the social fabric through the underworld, power relations, and the transformations brought about by modernization. Ultimately, the article treats kabadayılık [being an urban tough] not merely as a criminal sphere but as a representational plane that reflects urban culture and sociopolitical tensions.

Keywords

Kemal Tahir • novel •
gangster • İstanbul •
social realism

EXTENDED ABSTRACT

This article examines the representation of *kabadayılar* (urban toughs), *külhanbeyleri* (hooligans), and organized criminal figures in Kemal Tahir's novels, situating these literary characters within their historical and sociopolitical contexts. Focusing primarily on *Kurt Kanunu* [Law of the Wolf], *Esir Şehrin İnsanları* [People of the Captive City], and *Esir Şehrin Mahpusu* [Prisoner of the Captive City], the study argues how Kemal Tahir has constructed a coherent criminal universe that functions not merely as a background of illegality but as a crucial lens through which late Ottoman and early Republican urban society, power relations, and modernization processes can be read.

Methodologically, the article adopts a qualitative approach grounded on close textual analysis and supplemented by extensive contextual comparison with contemporary newspapers, memoirs, archival documents, and secondary historiography. By cross-checking fictional characters with identifiable historical figures, the study interrogates the boundaries between literary realism and historical reality. While Kemal Tahir does not adhere to documentary fidelity in a strict sense, the article shows his narrative transformations to have remained deeply compatible with the social texture and political atmosphere of the period. Temporal shifts, altered biographies, and composite characters serve narrative economy without undermining historical plausibility.

One of the central analytical problems addressed is identifying the fictional characters that are inspired by real individuals. Figures such as Arap Abdullah, Sarafim

(Sarafim Kaptan), Hrisantos, Fantoma Mehmet, Çeşmemeydanlı Behçet, Laz Ali, Lazistanlı Mehdi Bey, and others are examined individually. Some of these appear in the novels under their historical names and with largely recognizable life stories, while others are deliberately obscured, renamed, or merged. The study carefully distinguishes between characters that can be confidently matched to historical counterparts and those that appear to be amalgamations of multiple criminal biographies, excluding the latter where evidence remains inconclusive.

A second major analytical concern is the internal hierarchy of the criminal world. Drawing on contemporary sources, the article outlines the conventional distinction between *kabadayı* [urban tough] and *külhanbeyi* [hooligans], emphasizing differences in social status, *racon* [codes of honor], and public perception. However, the article demonstrates Kemal Tahir to largely disregard these distinctions in his fiction. Within the carceral space, especially the prison setting that dominates *Esir Şehrin Mahpusu*, all criminal figures are flattened into a single social/moral category. Authority inside the prison is determined by brute force, influence, or patronage rather than by the traditional symbolic capital of *kabadayılık* [being an urban tough]. This narrative strategy reflects Kemal Tahir's broader refusal to romanticize the criminal underworld, a stance that sharply contrasts with popular depictions of *kabadayılar* as urban knights or guardians of neighborhood morality.

The article pays particular attention to Arap Abdullah, arguably the most promi-

ment historical kabadayı of late Ottoman Istanbul. By tracing his documented criminal career, political protection, exile, and eventual decline, the study shows how Kemal Tahir manipulates chronology and age to repurpose Arap Abdullah as a narrative type rather than as a biographical subject. In the novels, Arap Abdullah becomes a pragmatic, self-interested figure whose political allegiances are fluid and whose primary concern is survival rather than ideology. This portrayal reinforces the article's broader claim that Kemal Tahir used criminal figures to expose opportunism, moral erosion, and the instrumentalization of violence during periods of political collapse.

Similarly, the discussion of Sarafim and the Bostancı murder case illustrates Kemal Tahir's close engagement with the sensational crimes that dominate contemporary press. By embedding such figures within the prison hierarchy, the novelist transforms notorious public criminals into components of a wider social system marked by betrayal, fear, and endemic violence. The article further situates these figures within the broader context of occupation-era Istanbul, when foreign intervention, weakened state authority, and police vulnerability allowed criminal networks to flourish.

The analysis of the Hrisantos gang and Fantoma Mehmet extends this argument by highlighting the interaction among crime, media, and popular culture. Fantoma Mehmet's nickname, derived from the French fictional criminal Fantômas, underscores the transnational circulation of criminal imagery and its appropriation by real offenders. Kemal Tahir's

brief but pointed references to Fantoma Mehmet demonstrate his attentiveness to contemporary crime reporting and his ability to weave widely recognized criminal myths into his fictional world without sensationalism.

The article provides another significant contribution in how it handles gender, addiction, and moral decay through the episode of Lazistanlı Mehdi Bey and Maçka (or Şişli) Güzeli Meliha. By linking this fictional narrative to a well-documented, real-life murder case and to the spread of cocaine and morphine use during the Armistice years, the study shows how Kemal Tahir integrates individual tragedy into a broader critique of urban degeneration, war profiteering, and cultural dislocation.

Overall, the article concludes with how Kemal Tahir's portrayal of kabadayılık transcends criminological interest. His criminal characters function as analytical tools for understanding urban culture, state weakness, and the social consequences of modernization and occupation. By rejecting romantic idealization and emphasizing structural decay, Kemal Tahir positions the underworld as an extension of societal failure rather than an external anomaly. The study thus contributes to literary scholarship by demonstrating how Kemal Tahir's realist aesthetics operate at the intersection of fiction, history, and sociology, offering a nuanced depiction of Istanbul's illicit world as a mirror of its political and moral crises.

“Kemal Tahir’in Kabadayıları” Kemal Tahir Romanlarında Yer Alan Gerçek Kabadayı ve Külhanbeyleri

Kemal Tahir romanlarının gerçekçiliği, onun karakterlerini gerçek hayattan devşiren bir yazar olmasıyla yakından ilgilidir. Elbette onun bir belgesel titizliği ile kurgu hazırladığını söylemek mübalağa olur. Kemal Tahir, gerçek hayat simalarını alıp kendi bakış açısı ve kurgusuyla yeniden işleyen bir yazardır. Zamanlar, mekânlar, biyografik özellikler üzerinde serbestçe tasarruf eder. Ancak bu tasarruf aktüel hayatın akışına, tarihî atmosferin dokusuna öylesine uygun düşer ki, okurlar Kemal Tahir’in bu karakterleri bizzat tanıdığı hissine kapılır. Oysa o, geniş zamanlı bir matbuat takibinin, şehir efsanelerinin, söylentilerin geniş bir halitasını sunmaktadır. Bu bakımdan romanlarında, özellikle *Esir Şehir* üçlemesi ve *Kurt Kanunu*’nda karşımıza çıkan kabadayıların bir kısmının “ilhamını gerçek şahsiyetlerden alan kurgusal şahıslar” olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çalışma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada özellikle Kemal Tahir’in *Kurt Kanunu* (Ketebe Yayınları, 2022), *Esir Şehrin İnsanları* (Ketebe Yayınları, 2024) ve *Esir Şehrin Mahpusu* (Ketebe Yayınları, 2022) kitapları merkeze alınmış, özellikle kitapların son ve güncel baskıları metnin son halini içermeleri bakımından tercih edilmiştir. Kemal Tahir’in diğer romanlarında da suç dünyası fazlasıyla kendine bir yer bulmaktadır. Ancak özellikle bu üç eserde İstanbul’un gayrimeşru atmosferine daha çok temas edilmiş, İstanbullu kabadayı ve külhanbeylerine bu üç eserde daha çok yer verilmiştir. İlgili metinler yakın okuma tekniğiyle incelenmiş; kabadayı figürlerinin tarihsel karşılıkları araştırma konusu edilmiştir. Bulguların tarihsel bağlamla uyumunu güçlendirmek amacıyla, aynı döneme ilişkin gazete yazıları ve Osmanlı Arşivi belgeleri gibi kaynaklar bağlamsal karşılaştırma için kullanılmış; metinlerdeki kişi ve olay adlarının tarihsel karşılıkları mümkün olduğunda bu kaynaklarla kontrol edilmiştir. Böylece edebî temsil ile tarihsel/sosyolojik gerçeklik arasındaki ilişki, metin içi veriler ve bağlamsal belgeler birlikte değerlendirilerek tartışılmıştır.

Çözülmesi gereken birinci sorun gerçek hayatta karşılığı olan figürlerin tespit edilmesidir. Kemal Tahir, eserlerinde çok sayıda suç dünyası karakterine yer verirken bunlardan özellikle birkaçı gerçek isimlerini koruyabilmiştir. Arap Abdullah, Sarafim, Hrisantos gibi isimler metinde doğrudan gerçek adları ve hayat öyküleriyle yer almaktadır. Öte yandan Kemal Tahir’in isimlerini doğrudan zikretmediği, hayat öykülerine yer vermediği figürler üzerine ikinci bir okuma yapmak gereklidir. Bu noktada onun zaman zaman zaman bazı figürlerin isimlerinde ufak düzenlemeler yaptığı (Şişli Güzeli Mediha- Maçka Güzeli Meliha gibi) fark edilmiş, bu kişiler hakkında verilen bilgilerin tarihen tespit edilebilmesi halinde bunlar da çalışma kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla imkân dahilinde isim benzerliği, olay benzerliği, mekân ve meslek benzerliği gözetilerek roman karakterleri gerçek hayat figürleri ile ilişkilendirilmiştir. Öte yandan esin kaynakları açıkça belli olmayan, birden fazla

gerçek suç figürünün karması gibi görünen karakterler çalışmanın hacminin büyümemesi adına ele alınmamıştır.

Bir diğer sorun ele alınacak figürler arasındaki hiyerarşinin tespit edilmesi, hangi karakterlerin ne şekilde tasnif edileceğinin belirlenmesidir. Suç dünyası figürleri arasında en yaygın ayrım külhanbeyi ile kabadayı ayrımıdır. Kabadayı daha seçkin, bilek gücüne dayanan, katı ve kişisel onur kurallarına (racon/zagon) bağlı bir şehir zorbasını ifade etmekteyken, külhanbeyi daha çok işsiz, geçici işlerde çalışan, sarhoşluk ve huzur kaçıran davranışlarla anılan alt kademe zorbaların genel adıydı (Deal, 2017, s. 59–67). *Sayılı Fırtınalar* eserinde kabadayıları merkeze alan Refi Cevad Ulunay'ın ifadesi ile kabadayılar için en büyük çekince külhanbeyi olarak anılmaktı, çünkü bu bir çeşit tenzil-i rütbe (rütbe düşürme) anlamına geliyordu (Ulunay, 1973, s. 3). Külhanbeyleri, evsiz barksız kimseler olduklarından hamam külhanlarını mesken ediniyor, gece de sıcak kalan bu mekânlarda sabahlıyorlardı. İsimleri de buradan gelmekteydi (Yılmaz, 2016, s. 56). Öte yandan bunlardan başka bir de çeteler ve çeteciler vardı ki, bunlar özellikle taşrada zarar gören asayişten yararlanarak faaliyet gösteren zaman zaman geleneksel eşkıyalık çizgisiyle siyasi programı birleştiren silahlı gruplardı (Çanlı, 2017, s. 2826). Kemal Tahir bunlar arasında keskin bir ayrıma gitmez. Bütün karakterler suç dünyasının eşit figürleri olarak hapisane atmosferinde bir araya gelirler. Buradaki hiyerarşi, hapisane içinde bilek gücüne ya da nüfuz dayanan bir hiyerarşidir. Toplumsal yaşamda kabadayılıkla külhanbeyliği arasında geçişkenlik varsa da hapisane bu geçişlerin hızlandığı bir atmosferdir. Hapishanede tüm bu figürler koğuş ağaları ve sıradan mahpuslar olarak ikiye ayrılır. Dahası Kemal Tahir tüm bu simalara genel ve açıkçası olumsuz bir nazarla baktığından bunlar arasındaki hiyerarşiyi de gözetmemekte, hepsini aynı derecede görmektedir. Kabadayılar hakkındaki pek çok eser onları “şehir şövalyeleri” olarak resmeder. Sık sık kabadayılar bilek gücüne dayanan mahalle kahramanları olarak idealize edilir. Oysa Kemal Tahir’de bu nevi romantik anlatılara yer yoktur. O suçlular dünyasını yalın bir gerçeklikle ele alır. Çalışmada da Kemal Tahir’in bakış açısı korunmuştur. Kemal Tahir’in eserlerinde Çeteci Sarafim, bir cinayet zanlısı olan Lazistanlı Mehdi Bey, kabadayı Arap Abdullah gibi simalar aynı evrenin, kabadayılar aleminin parçaları olduğu gibi çalışmamızda da bu tiplerle birlikte ele alınmıştır.

Bulgular

Kemal Tahir romanlarında pek çok suç figürü, gayrimeşru dünyaya ait pek çok karakter yer alır. Çalışmamızın merkezinde yer alan kabadayı ve külhanbeyleri ise daha çok *Kurt Kanunu*, *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında boy gösterir. Kemal Tahir’in hayatının önemli bir bölümü hapishanelerde geçmiş, ayrıca Atıf Yılmaz’ın kaydettiğine göre gençliğinde kendisi de suç dünyasının içinde bir “sayılı kabadayı” olarak yer almıştır. Atıf Yılmaz Kemal Tahir’in kabadayılığı hakkında şunları söyler:

Kemal Tahir'in şairliğinin, yazarlığının, komünistliğinin dışında, döneminin sayılı kabadayılarından olduğu rivayet edilir. İstanbul'un en ünlü randevuevinin güzel patroniçesi, Kemal Tahir'in dostudur. Başkomiserin haraç almak ve âlem yapmak için randevuevini kapattığı haberini alan Kemal Ağabeyimiz randevuevini basar. Başkomiser pencereden atlayıp kaçarak, canını zor kurtarır (Yılmaz, 2002, s. 150).

Kemal Tahir'in bir yazar ve entelektüel olarak kariyeri 1930'ların başında İstanbul gazetelerindeki mesaisiyle başladığına göre, bu kabadayılık dönemi 1920'lerin sonuna tesadüf etmektedir. Dolayısıyla ele aldığımız eserlerinde anlattığı 1920'lerin suç dünyasına dair bilgileri son derece taze bilgilerdir. Dahası onun güncel gazete ve dergileri, matbuat alemini yakından takip ettiği, anı ve biyografileri incelediği eserlerinde verdiği detaylardan anlaşılmalıdır. Bu hususiyeti fark edebilmek için onun karakterleri ele alış biçimine bakmak gerekir.

Arap Abdullah ve Onikiler

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* eserinde bir karakter olarak, *Esir Şehrin Mahpusu*'nda yalnızca bir isim olarak geçen Arap Abdullah karakteri, ilhamını kabadayıların en meşhurlarından biri olan Onikiler Çetesi Reisi Arap Abdullah'tan alır. Onikiler çetesinin önemli bir kısmı Aksaray'ı mesken tutmuştu. Nitekim çete reislerinden Arap Abdullah da Muratpaşa Camii'nin yanındaki daimî kahveleri mesken edinmişti. Burada daha önceleri bir Yeniçeri koluğu bulunmaktaydı, ayrıca bu semtin tulumbacıları da şehirde şöhret sahibiydi. İstanbul Kabadayıları hakkındaki en kapsamlı çalışmalardan birini yapan ve *Onikiler* adıyla bu çeteyi romanlaştıran Sermet Muhtar Alus'a göre bu çetenin fahri reisi Seryâver Halil Paşa'ydı. Pehlivanlığı ile Sultan Abdülaziz'in dikkatini çeken bu zât, Sultan II. Abdülhamit devrinde seryâver olmuş ve Kabataş'taki konağında İstanbul'un sayılı fırtınalarını himaye etmeye başlamıştı (Alus, 2019, s. 84–95). Bu sayılı fırtınalar arasında özel bir kabadayı grubunun özel adı ise "Onikiler"di. Süleyman Kâni İrtem, bunlara *dodekalar* da demektedir ki Rumca on iki havari için kullanılan bir tabirdir (İrtem, 1999, s. 211). Ancak bu ekip on iki kişiden ibaret değildir. Arap Abdullah, Tiflibozzâde Kahraman Bey, Enderunlu Mehmet, Dağistanlı Kunduracı/Dökmeci Kolkıran Hayrullah, Suyolcu Tahsin, Dragon Mehmet, Çeşmemeydanlı Hurşit, Kadayıfçı Ali, Aksaraylı Ata, Aksaraylı Baha, Gümrükçü Laz Arif, Azrail Süleyman, Yedibela Mehmet, Domuz Ömer, Ayı Tahsin, Sarraf Niyazi, Kambur/ Kavanoz Mehmet, Mektepli Raşid, Sarı Şemsettin, İstinyeli Salih, İstinyeli Suphi, Şehlili Mustafa, Haydar Ağa, Acem Şevki gibi isimler bu kadrodan sayılmıştır. İddialara göre bunlardan bazıları 93 Harbi esnasında cepheye de sürülmüş, ancak cephe kabadayılık yapamayıp kaçmışlardır. Ne var ki bu savaştan sonra namlarına nam katmış ve İstanbul'da yer etmişlerdir (Alus, 2019, s. 83–85). Savaş sonrası çetenin reisi Üsküdar Mutasarrıfı Tafilbôzizâde'nin üvey oğlu Kahraman Bey olur (Çapanoğlu, 2024, s. 56). Çetenin iştiğal ettiği alanları en güzel özetleyen ise Salah Birseldir:

¹ Bugün Kurtköy yakınlarında kalan halkın şığı olarak bildiği Şeyhli Mahallesi.

Bunların aveneleri, yarıdakıları da vardır. Bunlar gizli sevi evlerine girip çıktıktan başka ev taşlamak, kapıya asılmak, ev bozmak, sokaklardan nara atarak geçmek, dayıların gözdelelerini dost tutmak, sokakta çevirmek, gözdağı vermek, korkutarak başka bir eve atmak gibi numaralara da yatarlar. Kızdıkları kişileri de ya mahallede rezil ederler ya da kalemine gidip arkadaşları önünde baştan aşağı yıkarlar. Biraz daha hızlıları, hacamata, öldürmeye de el atar. Kimileri ise düşmanlarını eli altındaki zabıta görevli sine çevirttirir. Nedir, bunların çoğu da kurusıkıdır. Kalabalıkta söverler, üzerine vardın mı kaçarlar (Birsell, 2014, ss. 70-71).

Kabadayların geçim yeri daha çok kumarhâne, genelev, meyhâne gibi yerlerdi. Mesela Kaymak Tabağı olarak bilinen umumhane sahibi Seryâver Halil Paşa'nın *kapatmasıydı*. Kambur Esmâ, Fitnat, Bahrî gibi umumhane işletmecileri de Onikiler ile irtibat halindeydi (İrtem, 1999, s. 212). Onikiler çok geçmeden bütün şehre korku salmış, insanların çocuklarını korkuttukları bir güruha dönüşmüştü. ² Kahraman Bey'in vefatı ile çetenin yeni reisi Arap Abdullah olmuştu ki çetenin en meşhur şahsı da bu zattır (Çapanoğlu, 2024, s. 57).

Arap Abdullah, aslen Irak/Süleymaniyelidir. Kardeşiyle birlikte İstanbul'a okumaya gönderilmiş, kardeşi Beyrut Rûsûmat Nazırı Kâmil Efendi³ yükselmiş ise kendisi muvaffak olamamıştı. Gençliğinde ufak tefek kavgalara, bir takım umumhâne kadınları ile münasebetlere girerek ufak tefek nam salmış ise de en büyük vukuatı Osman Baba türbesinin yanında kendisine saldıran Çerkes Mehmet'i öldürmesi ve kapatması olan Hayganoş/Hayganoş nedeniyle kendisine düşman olan Mirasyedi Necip ve adamlarından yakasını kurtarabilmesiydi. 1896 yılında görülen duruşması o günün gazetelerinde yer almış, mahkeme suçunu inkâr eden, Çerkes Mehmet'i Osman Baba'nın kerametinin öldürdüğünü söyleyen Abdullah'a nefsi müdafaadan beraat vermiştir (Deal, 2017, s. 20). Arap Abdullah'ın Aksaray'da Polis Çavuşu İbrahim Efendi'yi katlettiği için derdest edildiği bir başka vesikadan anlaşılmaktadır (BOA, ZB., 316/42). İşlediği suçlara rağmen bir şekilde himaye gördüğü anlaşılmaktadır. Kimi kaynaklar Arap Abdullah'ın sarayda Kilercibaşı Osman Bey tarafından korunduğunu söyler. Ayrıca Fehim Paşa tarafından da muhafaza edilmiş

² Sermet Muhtar Alus romanında şöyle der: "On ikiler, On ikiler deyip duruyoruz. Bir zamanlar bu On ikiler kelimesi, diller kekeleye kekeleye, yürekler gümbürdeye gümbürdeye, avuçlar terleye terleye ağızdan ağıza fısıldaşmış. Komşunun oğluna kafes arasından gözükten gelinlik kız, sokağa vardakostaca gitmek isteyen evli taze, çıkan kısmetine bin kulp bulan dul, akşamüstü sini başına geciken dörtkaş hatta eldeki çocuk, kucaktaki tosuncuk bile, "Onikiler geliyor!" diye korkutulmuş. Semtlerinin en ele avuca sığmaz, en azılı, en sakar külhanbeyleri, omuzdaşları, tulumba reisleri bile Onikiler'i duyunca fare deliği bir paraya ... Hele, bezleri başka tarakta olanlar, yani gizliden gizliye alışveriş eden ev tavukları, İstanbul koltuklarındaki yosmalar, Beyoğlu umumhanelerindeki kokonalar, teyzeler, mamalar, bunların elinden dad bir, feryat iki..." (Alus, s. 81-82).

³ Onun hayatını konu edinen Arap Abdo romanını yazan Necmi Onur bu kardeşin adını Abdurrahman olarak verse de arşiv evrakında 1897 senesinde Beyrut'a tayin edilen Dersaadet Emtia-i Ecnebiyye Gümrüğü Nazırı Kâmil Efendi bu zat olmalıdır (BOA, İ.RSM., 7/50). Necmi Onur'a göre Abdullah, "Sen bize bakıp da sülalemiz hakkında hüküm vermeye kalkma yavri! Bizim sülalede nazırlık yapmış kafalarda vardır... Annadin mi!" diyerek kardeşinin nazırlığı ile iftihar etmekteydi (Onur, 2014, s. 15).

olmalıdır.⁴ Neticede Bedirhânî Ali Şamil Paşa'nın Kürtlerden, Arnavut Tahir Paşa'nın Arnavutlardan meydana getirdiği silahşorlar takımının yanında Fehim Paşa da kabadayılardan bir teşkilat oluşturmuştu. Bu nedenle Arap Abdullah itibardan düşmek bir yana önce kavas rütbesine yükselmiş, ardından *mîr-i mîranlık* payesi ile Abdullah Paşa olmuştur.⁵

Arap Abdullah Paşa'nın neredeyse yirmi sene zirvede süren suç kariyeri Sinop'a sürgün edilmesi ile sekteye uğrar. 1913'te Mahmud Şevket Paşa suikastına adı karıştığından daha sonra kendisini bir roman konusu haline getirecek Refi Cevat Ulunay ile birlikte sürülmüştür. "Arap Abdullah Paşa'nın Dersaadet'te bakası gayr-ı caiz görülmesine binaen" gerçekleştirilen bu sürgünden sonraki hayatı hakkında pek bir malumat bulunmamaktadır (BOA, ZB., 316/42). Koçu'ya göre bir müddet Merdivenköy'de yaşamış ve burada vefat etmiştir. Bu bilgiyi teyit etmek mümkün olmasa da sürgün sırasında sağlığının iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Hastadır ve bunama emareleri gösterir bir vaziyettedir. Hatta bu nedenle sürgün yerinin Medine-i Münevvere olarak değiştirilmesini ister:

Menfâsında Sinop'tan Medine-i Münevvere'ye tebdili istidâsına dair mütebâidinden Arap Abdullah Paşa tarafından verilip Sinop Mutasarrıflığı'ndan gönderilmiş arzuhâl takdim ve irsal kılınmış ve mümâileyhin sinni müterakki bulunduğu gibi ma'lûliyet ve ma'tûhiyeti de meşhud olduğu... (BOA, DH.EUM.1. Şb. 2/50/1)

Arap Abdullah bu arzusuna rağmen Medine'ye gönderilemez. Çünkü *Osmanicher Lloyd ve İkdâm* Gazeteleri muhabirlerinden İbrahim Bey de Sinop'un rutubetli havası yüzünden hasta olduğunu beyan ederek kendisinin Medine-i Münevvere'ye gönderilmesini istemiş, Arap Abdullah iknâ edilerek sürgün yerlerinin becâyışı sağlanmış, ne var ki daha sonra İbrahim Bey vazgeçerek Kastamonu'ya gönderilmek istemiş, neticeten Arap Abdullah Medine'ye gidememiştir (BOA, DH.EUM.1. Şb. 2/53/1). Arap Abdullah'a ait 1910'larda çekildiği anlaşılan bir fotoğraf geçtiğimiz günlerde bir müzayedeye çıkmıştır ki, bu fotoğraf Sermet Muhtar'ın tasvirine uygundur.⁶ Sonuç olarak 1910'larda Arap Abdullah yetmişlerine merdiven dayamış, sağır ve ateh getirmiş bir ihtiyardır. Oysa Kemal Tahir *Esir Şehrin Mahpusu*'nda onu 1920'lerde kırk yaşlarında bir "dam ağası" olarak resmeder. 1900 senesinde gerçekleşen İbrahim Efendi cinayeti, romanda Hergele Rıza adında bir komiseri darp etmeye dönüşür. Ancak Kâmil Bey'in İhsan Bey'i ziyaretinde karşılaştığı bu karakter yine de gerçek Arap Abdullah'la son derece benzer bir simadır. Sarhoş olunca

⁴ Fehim Paşa, o devrin en sayılı fırtınası demektir. Padişahın son derece itimadını kazanan Esvapçıbaşı İsmet Beyin bu ele avuca sığmaz oğlu, babasının nüfuzunu, ve saraydaki mevkiine, dolayısıyla de Sultan İkinci Abdülhamid'in yersiz teveccühüne dayanarak İstanbul'u kasıp kavuruyordu. Fehim Paşanın konağı, İstanbulun nam vermiş kabadayılarının sık sık devam ettikleri bir içtima yeri gibi idi (Ulunay, 1973, s. 92).

⁵ Bunun tevâtür olmadığı, Arap Abdullah'ın gerçekten paşa ünvanı taşıdığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır: "(...) Arap Abdullah Paşa'nın Dersaadet'te bakası gayr-ı câiz görülmesine binâen ..." [BOA, DH.EUM.1. Şb. 2/50/3]

⁶ Müzayede Fotoğrafı (Çevrimiçi Kaynak, Erişim Tarihi: 19.12.2025)

<https://www.istanbulmuzayede.com/urun/4082147/istanbul-un-meshur-kabadayilarindan-m-r-m-ranlik-p-yesi-sivil-pasa-almis-arap>

Sadrazam ya da Serasker olma hayalleri kurar, devlet memurlarını rüşvetle kendine bağlamıştır, mahkemede “padişahım çok yaşa” diye haykırır, saraya olan yakınlığı nedeniyle de Kuvvacılara düşmandır. Arap Abdo, Abu ya da Abdu olarak bilinen Abdullah, gerçekten de İstanbul Tevkifhanesi’nde kalmış ve burada gardiyanları hakimiyeti altına almıştı. Ancak tarih itibarıyla bu hadise 1900’lerin başında ya da 1800’lerin sonunda gerçekleşmiş olmalıdır (Tamgörgü, 2020, s. 489). Öte yandan romandaki Arap Abdullah gerçeği kadar pragmatik bir simadır:

Aklım ermez! Kuvayı Milliye ne demek? Farkında değilim... Kimi “Bolşevik” diyor, kimi “Rus Moskofu” diyor. Kemal Paşa isminde biri türemiş... Tüer a... Türesin bakalım... Doğrusunu ister misin, biz mahpus milleti buradan bizi kim kurtarırsa onlardanz! İster Yunan kâfiri olsun ister Kemal Paşa... Bize kim af verecekse o yaşasın vesselam... (Kemal Tahir, 2024, s.147)

Şekil 1.

İstanbul’un meşhur Kabadayılarından Mir’ul-Ümerâ Arap Abdullah Paşa (İstanbul Müzayede Arşivi’nden).

Arap Abdullah, *Esir Şehrin Mahpusu*’nda artık bir karakter değil, sadece kendisinden bahsedilen biridir. Hatta kendisinden “rahmetli” olarak bahsedilir. Bu defa bahsedilenin gerçek Arap Abdullah olduğu açıktır, çünkü Çerkes Mehmet cinayetine sebep olan Hayganuş Dudu’ya “yavri” diye seslendiği ifade edilir. Arap Abdullah’ın Hayganuş’a yavri dediği, dilinin bazı kelimelere dönmemesi sebebiyle de kendisine Arap dendiği sair kaynaklarla da tevsik edilebilecek bir gerçektir (Koçu, 1958, s. 29–30).

Arap Abdullah vefatından on yıllar sonra bile gündemden düşmeyen bir figürdür. 1935'te Sermet Muhtar Alus onun merkezde olduğu "Onikiler" tefrikasına başlar, Ulunay 1955 senesinde Sayılı Fırtınaları kaleme alır, bunların ardından gelen *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu*'nda da Arap Abdullah'a bir yer açılmış, anlaşılan o ki ikinci kitapta Arap Abdullah hakkındaki zaman hatası düzeltilerek "rahmetliler" arasına yerleştirilmiştir. Öte yandan Arap Abdullah'a olan ilgi Kemal Tahir'le son bulmaz. 1973 senesinde hakkında -Kadir İnanır'ın Arap Abdullah'ı oynadığı- yönetmen Remzi Jöntürk'ün filmi yayına girer; 1974'te Necmi Onur, onu konu edinen romanını yazar. Dolayısıyla Kemal Tahir böylesine dikkat çeken bir isme romanında yer vermeden duramamış, önce ufak bir zaman atlamasıyla onu 1920'lerde kırklık bir kabadayı haline getirmiş, sonra da devam kitabında onu *rahmetliler* arasına sokmuştur.

Serafim/Sarafim Kaptan Çetesi

Esir Şehrin Mahpusu'nda Üçüncü Kısımın Ağası Sarafim adında bir Rum eşkiyasıdır. Zekeriya Hoca, tek tek mahkumları tanıttığı bir diyalogda ondan şöyle bahseder:

Bu Tanaş aslında bahçıvan... Başkaca da Sarafim Kaptan çetesinin gözü kulağı... Bostancı'da bir soygun yapmışlar, Erşed Bey'le kardeşini öldürmüşler. Erşed Bey, bostanını bu Tanaş'ın babasına bedava bırakmış. Kira mira aldığı yok. Evin girdisini çıktısını bildiğinden, soygun gecesi kapıyı Tanaş açtırmış. Evdekiler bunun sesini tanıdıklarından kuşkulanmamışlar. Yoksa Erşed Bey de, kardeşi de yaman silahşor... Bu Tanaş bunca iyiliğini gördüğü herifi Sarafim çetesine parçalatmasın mı? Soygun sırasında besleme kız bunu nasılsa tanımış... Polis komiseri önce inanmamış, 'Bu kadar kahpelik insanoglundan beklenmez,' demiş, Tanaş'ı inanmazdan sorguya çekmiş, biraz sıkıştırmış. İş Sarafim çetesinin üstüne atıp temize çıkmaya kalkmaz mı avanak gâvür! Bu sefer sopayı almışlar ele... Sopa gücüyle çeteyi söylemiş. Yatak yerini bildirip Sarafim Kaptan'ı yakalamış. Sarafim, şimdi yukarda Üçüncü Kısım ağası. Bunu eline geçirse yarısını yavaşa ateşte kebab edip yiyecek, yarısını kıyma makinesinden geçirip sucuk kurutacak... Bu yüzden ikinci kısımın üçüncü kısım öldüm Allah bahçeye bir arada çıkamaz (Kemal Tahir, 2024, s. 87-88).

Kitapta aktif rolü bulunan gerçek karakterler Bahçıvan Tanaş ve Sarafimdir. Gerçekten de bu isim ve evsafa iki şahıs kamuoyunda "Bostancı Cinayeti" olarak bilinen ve o devrin matbuatında derin yankı bulan hadiseye adı karışan iki isimdir. Vaka ilk gece tutulan polis kaydına göre şu şekilde gerçekleşmiştir:

Bu gece zevali saat on bir raddelerinde Bostancı'da Başbüyük Bağçeleri karyesinde Hariciye Nezâret-i Celîlesi memurlarından Erşed Bey'in köşküne Selim⁷ Çetesi nâm-ı müstearını takınan on iki kişilik müsella ve Rumlardan teşkil olduğu rivayet edilen bir çete taarruz ederek köşkün kapılarını şikest, derûnuna bilduhul uşak ve aşçının kollarını bağlamalarını müteakip Erşed Beğ'in bulunduğu cihetin kapılarını kırmağa başladıkları sırada Erşed Beğ tarafından silâh-ı müdafaaya ibtidâr ve keyfiyet her nasılsa kurtulup kaçabilen Aşçı Bolulu İbrahim oğlu Mustafa tarafından da Bostancı Mevkiine ihbâr olunmağla mevk-i mezkûr komiser muavinliğince derhâl İhtiyat Zabit Namzeti Talimgâhı Kumandanlığı'na vaki bulunan müracaat üzerine mahall-i vakâya şitab

⁷ Sarafim yazılacakken muhtemelen olay gecesinin heyecanı ile Selim yazılmıştır.

eden bir müfreze-i askeriye ile mezkûr çete efrâdı ile müsademe ettiğinden (...) Erşed Beği göğsünden balta ile ve biraderini de beyninden kurşunla cerh u katl eyledikten sonra firar eyledikleri... 2 Mart 335 (BOA, DH.İ.UM.,19/1)

Hariciye Nezâreti Umûr-u Ticâriye Müdürü Erşed Bey ve kardeşi Nidâi Bey'in şehit edilmeleri o günün matbuat aleminde büyük bir yankı uyandırmış, iki kardeşin tabutları bir istimbotta Bostancı'dan İstanbul'a götürülmüş, Hariciye memurlarının bir polis müfrezesinin ve İstanbul'daki Sultânî mektep talebelerinin katılımıyla oluşturulan cenâze alayı bir "millî miting" haline gelmiş, şehitlerin naaşı da Sultan Mahmut Türbesi'ne defnedilmiştir (Koçu, 1963, s. 2997–2998).⁸ Ayriyeten hadisenin yaşandığı köşk bugün Maltepe ilçe sınırları dahilinde Küçükalyalı Merkez Mahallesi'nde ve Kılavuzçayırı Caddesi yakınlarındadır ki halen daha burası "Erşet Bey Sokağı" ismiyle anılmaktadır.

Anadolu Yakası'ndaki köyler o tarihlerde Rum eşkıyalarının -teknik tabirle- yatağı olan yerlerdi. Çetenin reisi Sarafim de bugün Sancaktepe'ye bağlı olan Paşaköy Rumlarından. Ortaklarının "kapiten" ya da "kaptan" dedikleri Sarafim, cinayet gecesi de "bize Paşaköylü derler, gidin karakolunuza haber verin" diyerek ev halkını tehdit etmişti. Paşaköy'ün bu kötü namı ve çetenin karıştığı işbu cinayet üzerine Harbiye Nezâreti "Bakkalköy, Paşaköy, Yeniköy ve saire köylerde ani silah araması yapılması, her birinde birer polis ve adliye memurunun da bulunduğu birkaç jandarma takip müfrezesi teşkil edilerek seyyar olarak uygun yerlerde ikameleri ve bunların sık sık şüpheli köylere giderek tetkikatda bulunmaları" hususunda Dahiliye Nezâreti'ni ikaz etmişti (Aydoğdu, 2009, s. 106–107). İşbu çeteler Şile'de bakkallık ve gazino işletmeciliği yapan, aslında bir Yunan kurmay albay olduğu düşünülen İngiliz himâyesindeki Todori tarafından idare edilmekteydi. Todori Şile, Yeniköy, Bakkalköy, Paşaköy ve civarındaki çetelerin elebaşı olduğu gibi Gebze boğazındaki Rum çeteleriyle de irtibat halindeydi (Toker, 2006, s. 170–171). Çetenin suç motivasyonu soygundu, nitekim alınan ifadelerde daha önce de Sultanbeyliği semtinde düğün evini ve Kısıklı'da Mustafa Bey'in köşkünü basanların da aynı şahıslar olduğu öğrenilmişti. Arasına Bakkalköy'e ve Paşaköy'e gizlice gidip gelen, Maltepe ve Bostancı kulübelerinde saklanan çete Anadolu Yakası'nı mesken tutmuştu (BOA, DH.İ.UM.,19/1).

Kemal Tahir, romanında Çete Reisi Sarafim'in Bahçivan Tanaş'tan kendisini ele vermesi sebebiyle nefret ettiğini özellikle kaydeder. Gerçekten de çete içinde ilk yakalanan Bahçivan Tanaş'tır. Ne var ki ilk sorgusunda suç hakkında bildiklerini inkâr yoluna gitmiştir.

Karyeli Andon oğlu Tanaş'ın merhum Erşed Beğ'in haremi Hediye ve Nidâi Beğ'in haremi nimet ve valideleri Fahriye ile müdde-i umûmî ve müstantik huzuruyla icrâ kılınan suallerinde merhumun haneye giren ve taarruz edenler meyânında olduğu ve bilhassa Erşed Bey'in katili olduğu davacı tarafından suret-i kat'iyede teşhis ve ifade edilmesine ve ifadeleri müstantiklikçe zabt olunarak maznunu tesbit etmiş olduğu ve merhumun ifadesine müracaat edilmiş ise de vak'ayı tamamen münkir ve hatta mezkûr vukuatı bugün işittiğini ve katiyen bağçesinden çıkmadığını müsırran ifade eylemekte (...) (BOA, DH.İ.UM.,19/1)

⁸ Bugün kabirleri aynı yerde mevcuttur.

Ancak Mülâzım-ı Sâni Ömer Efendi'nin raporuna istinaden onun daha sonra çözüldüğünü söyleyebiliriz:

İsm u hüviyeti malum olmayan iki şahs-ı meçhul ile Paşaköylü olup çete reisliği yapmakta olan İlyâ ve rüfekâsı karye-i mezbûreli Vamyân, Milinyadı, Hristo, Sarafim ve ismi meçhul daha bir şahıstan ibaret olmak üzere sekiz kişilik bir çete (...) bugüne kadar derdest edilen eşhastan merhum Erşed Beğ'in ailesince teşhis olunarak maznûnîleri tesbit eden Andon oğlu Tanaş'ın ve Alilya oğlu Sarı Niko'nun... (BOA, DH.İ.UM.,19/1)

Sarafim, yakalanmış ve tutuklanmıştı, 1922 senesinde dahi tutukluluk hali devam etmekteydi. Dolayısıyla romanın geçtiği süreçte, onun kaydettiği gibi hapishanedeydi (Toker, 2006, s. 180). Ziya Şakir, 1939 senesinde *Son Posta* gazetesinde bir tefrika halinde yayımlanan "Kenanpaşazâde Sarafim" adında bir suç romanı kaleme alır. Bu romanın baş karakteri kendini "Hayrettin, Şerif Ali, Sabri, Altındış Mehmet" gibi isimlerle anan, Kenan Paşa, Cevad Paşa, Şevket Paşa ve Muzaffer Paşa gibi muhtelif isimlerin oğlu olduğunu iddia eden bir yankesicidir. 1926 senesinde İstiklal Mahkemesi'nin karşısına çıkışı ise kuzini olan Elisavi adındaki kızı kasten öldürdüğü iddiasıyladır. Bu iddia ile de aynı sene idam edilir. Bu hayat hikâyesi her şeyin başında meşhur çeteci Sarafim ile uyuşmamaktadır. Hikâyedeki Sarafim Giritli olup, suç mıntıkası ekseriyetle Avrupa Yakası'dır. Bu meyanda Kemal Tahir'in Sarafim'i ile aynı kişi olmadığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de Ankara İstiklal Mahkemesi tutanaklarında "tevârih-i muhtelifede İstanbul'da pek çok sirkat ika'ından sonra firar ve kendisini derdeste şıtab eden jandarma kumandanını teşhir-i silah ve bekçi Mehmed'i cerh ve Kosti kerimesi Elisavi'ye cebren fiil-i şeni icrasına tasaddi muhalefeti üzerine mezbureyi bir suret-i faciada revolver kurşunuyla cerh ve katl etmek maddesinden dolayı..." idamına hükmedilen ve "Girit'in Hanya kasabasından Sabri, Altındış Mehmed, Sobacı Mehmed, Giridli Ali" gibi isimlerle tanılan birisi bulunmaktadır. Belki de Sarafim, mütareke günlerindeki suçlarının ortaya çıkmaması için kimlik değiştirmiş, ancak yine suçlarından ötürü yakayı ele vermişti (Kumbuzoğlu ve ark., 2020, s. 115). Sonuç olarak işgal güçlerinin suçlarına göz yumduğu hatta kaçmalarına yardım ettiği suçlular arasında Sarafim bulunabilir, dolayısıyla Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin karşısına çıkan Sarafim çete reisi Sarafim ile aynı kişi ise romandaki Sarafim'in 1926'da idam edildiğini söyleyebiliriz.

Hrisantos Çetesi ve Fantoma Mehmet

Kemal Tahir'in romanlarında bahsi geçen, doğrudan bir karakter teşkil etmemekle birlikte Kemal Tahir'in dönemin suç dünyasına vukufiyetini gösteren önemli bir delil Hrisantos Çetesine ilişkin sunduğu bilgilerdir. Çete, tam da *Esir Şebriin Mahpusu*'nun geçtiği 1910'ların sonu, 1920'lerin başında en faal evresindeydi. Asıl adı *Hristo Anastadiadis Veled-i Ahilya* olan Hrisantos'un annesi Andernohin Beyoğlu Derviş Sokak'ta bir umumhânenin işletmecisiydi. Babası Ahilya evi terk edip Atina'ya gittiğinden Hrisan-

tos küçük yaşlarda gayrimeşru alemine giriş yapmak durumunda kalmıştı. İlk kurbanları da annesinin umumhanesine gelen kimselerdi. Kardeşi Laternacı Koço ile birlikte ufak tefek hırsızlıklar yaparak başladığı kariyerine karmanyolacılıkla⁹ devam etmişti. Bu yolda ilerleyen Hrisantos, henüz 17-18 yaşlarında iken devrin yeni yeni baş gösteren bitirimlelerinden Zafiri, Fantoma Mehmet, Harito, Makarnacı Niko ve Demirci Andon'la birlikte "Hrisantos" ya da "Zafiri" çetesi olarak bilinen çeteyi kurmuştu. Hrisantos'un ilk vukuatı Muhallebici Recep Usta'nın 1915'te dükkanında katledilmesidir. Çete, dükkânın kasasını soymak için 65 yaşındaki Recep Usta'yı; öldürmüştür. Esas itibarıyla çete daha ilk vukuatında yakayı ele vermiş ve Divân-ı Harb-i Örfî'de yargılanmıştır. Ancak hapisteki çete üyeleri şehrin işgal edildiği günlerde asayiş bozukluğunu fırsat bilerek kaçmayı başarmıştır (Saylan, 2010, s. 325–343).

Hrisantos, bu firardan sonra İngiliz İşgal güçleriyle irtibata geçmiş, onlardan para ve silah yardımı aldığı gibi İngiliz istihbaratının bir üyesi haline gelmişti (Toker, 2006, s. 170). İngilizler tarafından koruyup kollanan çete polis cinayetleriyle anılmaktaydı. İlk polis kurban Madam Despina'yı çetenin elinden kurtarmak isteyen Polis Mehmed Efendi'dir. Ardından çetenin peşine düşen tüm polisler de aynı akıbeti yaşamış, seri cinayetlere dönen hadise, 13'ü polis 21 kişinin hayatına mal olmuştur. Hrisantos, işgal günlerinde "Türk polislerini avlayan" bir karakter olarak kimilerince kahraman olarak görülmeye başlanmıştı. Kurbanları arasında Abdurrahman Efendi de bulunmaktaydı ki Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları*'nda bu cinayeti konu edinir.¹⁰ Asker M. Ali'nin defterinde polisin ailesine 20 lira yardım yapılması bir hakaret olarak algılanır:

Yirmi lira... Bu kadar ucuzladı mı Türk canı? Kaç çuval kömür alınır yirmi lirayla, kaç ekmek alınır? Geçende yirmi para zammedildi, 17 kuruş oldu ekmek... Yapılan yardım 120 ekmek!.. Ailesi beş nüfusluysa... Günde birer ekmekten 24 günlük yavan ekmek parası... Evet, şaşılacak kadar ucuzladık aziz komutanım, "ciğeri metelik etmez" derler ya, işte öyle olduk! Yuf bize! (Kemal Tahir, 2022a, s. 41)

Çetenin reisi Hrisantos, bir ara Atina'ya kaçmak zorunda kalmış, bu sırada Kalyoncukulluğu'nda İkinci Şube Müdür Muavini Faik Bey bir muhallebici dükkânında Zafiri'yi öldürmüş, bu nedenle Sadrazam tarafından kendisine ikramiye ve Osmanlı Nişanı verilmişti. Öte yandan Hrisantos'un namı Atina'dan İstanbul'u sarmıştı. İşlenen her cinayet bu çeteden biliniyor, yakalanan her suçlu onun çetesinden biri gibi sunularak kamuoyu sakinleştirilmeye çalışılıyordu (Polat, 2011, s. 278). Nihayet bu belalı haydut 1920 Eylül'ünde Komiser Muavini Muharrem ile polis memurlarından Cafer Tayyar Efendi tarafından yakalandı, çıkan çatışma sırasında da Caffer Tayyar Efendi'nin kurşunları ile öldürüldü

⁹ Karmanyolacılık: İssiz yerde ölüm korkusu ile yapılan yol kesme ve gasp.

¹⁰ "...işlediği cinayetlerden dolayı aranan Hrisantos isimli şahsın Beyoğlu'nda Dolabdere civarında kendisini takip etmekte olan Polis Müdüriyeti Taharri Memurlarından Abdurrahman Efendi'yi öldürdüğü..." (ATASE, 110-9-1-10, 38/0/109.)

(Saylan, 2010, s. 334–335). Serkomiser Tahsin Efendi “Beşinci Rütbeden Mecidi Nişanı” alırken, Cafer Tayyar Efendi komiser muavini olmuş, Muharrem Bey de komiserlik rütbesine yükselmiştir (Akdeniz, 2020, s. 94).

Kemal Tahir, Hrisantos vakasını toplumun mütareke dönemindeki atmosferini açıklamak için bir araç olarak kullanır. Türk polislerinin birer birer avlanabildiği, buna işgal güçlerinin göz yumduğu bir atmosferdir bu. *Esir Şehrin Mahpusu*’nda idealist devlet memurlarının durumu da yine onun üzerinden “Altmış, yetmiş günde aldığı yarım aylığa karşılık yirmi dört saatin yirmi dört saatinde Hrisantos gibi hergelelerin kurşunlarını sırtına yemek tehlikesi...” (Kemal Tahir, 2022a, s. 229) şeklinde resmedilir. Hrisantos’un ağabeyinin adı arz edildiği üzere Laternacı Koço idi, aynı zamanda çete içinde bir de Makarnacı Niko bulunmaktaydı. Kemal Tahir bu iki karakteri birleştirir ve Laternacı Niko’yu yaratır. Niko, Fener komiserini çevirip taciz ederken Kömürcü İbrahim Efendi tarafından kantar sırtığı ile öldürülür. Komiser bile kendini savunmazken Kömürcü’nün bu fedâkâr tavırı Mortocu Zekeriya tarafından “avanaklık” olarak adlandırılır. Hrisantos çetesi ile polis arasındaki mücadele bütünüyle çürüyen bir toplumun göstergesidir.

Öte yandan Hrisantos hadisesi döneminde oldukça yankı uyandırmış bir hadisedir. 1952 senesinde Muharrem Alkor *Hrisantos’u Ben Öldürdüm* adıyla bu hadiseyi kitaplaştırmış, bundan bir sene önce vizyona giren yönetmen Kani Kıpçak’ın *İstanbul Kan Ağlarken* filminde de bu mevzu ele alınmıştır. 1956’da *Esir Şehrin İnsanları*’nı yazan Kemal Tahir’in bu gelişmeleri takip ettiği anlaşılmaktadır.

Hrisantos çetesinin Kemal Tahir’in romanlarında gazeteler üzerinden boy gösteren bir üyesi ayrıca ele alınmayı hak etmektedir; Fantoma Mehmet. *Esir Şehrin Mahpusu*’nda Kâmil Bey’in boyalarını gören Vahap Onbaşı, onun ekmek içinden geyik ve karacalar yaptığını zanneder ve “Fantoma Memet de yapar ha” der (Kemal Tahir, 2022a, s. 37). Kâmil bu ismi gazetelerde okuduğunu, meşhur bir kasa hırsız olduğunu hatırlar. Gerçekten de o yıllarda Fantoma Mehmet gazetelerin ele almayı sevdiği bir figürdü. Romanın geçtiği 1920 senesinde sözcüleri 27 Ekim 1920 tarihli *Alemdar* gazetesine bakanlar şöyle bir haberle karşılaşıyorlardı:

FANTOMA NEREDE?

Onbeş günden beri tünel kazıyordu.

On beş gün evvel Hapishâne-i Umûmî’den firâr ettiği söylenen Fantoma Mehmet zabıtamız tarafından şiddetle taharrî ediliyordu. Dün öğle vakti Hapishâne-i Umûmî’de alt kattan gelen şüpheli bir ses üzerine taharriyata bir defa da o taraftan ibtidâr edilmiş, gardiyan ve jandarmalar merkumu orada tünel kazmakla meşgul bulmuşlardır. Koca cânî on beş günden beri kendisini firar etmiş göstererek hapishâne dahilinde kaçmak için tünel kazmakta imiş (“Fantoma Nerede”, 1920, s. 2).

Fantoma Mehmet’in bu ilginç firar girişimi, devlet kademesinde de dikkati celb etmiş, meselede suistimali bulunan memurların yerlerinin değiştirilmesine karar verilmiştir

(BOA, DH.MB.HPS., 99/14). Tahir'in gençlik yıllarına tesadüf eden bu havadisi takip ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Fantoma'ya birkaç satır olsun yer vermeden edememiştir.

Fantoma Mehmet'in lakabı o günlerde meşhur olan *Fantômas* isimli kurgudan gelmekteydi. Pierre Souvestre ve Marcel Allain'in birlikte ve tefrika olarak yazdıkları 43 ciltlik kitap serisinde polislerin bir türlü yakalayamadığı bir süper suçlu, bir anti-kahraman konu edilmekteydi. Mehmet'in Bahriye Mektebi'nden sınıf arkadaşları arasında bulunan *Nizâ-meddin Nazîf Tepedelenlioğlu* meşhur suçlu Fantoma Mehmet'in de bu romanlardan etkilendiğini kaydeder:

Mektebde melek gibi güzel, ipek gibi nazik çocukdu. Birden Fantoma Romanlarına merak sardı. O zamanlar cüz cüz yayınlanan o cinâyet ve hırsızlık vak'alarını okuya okuya çileden çıkıdı. Devlet kapularından birinde nâmuslu bir kâtibin mâsum ve tertemiz oğlu iken, tereddüd etmiyorum, âdeta keyf için hırsız oldu. Bizde de kabahat olmuşdur, onun ona Fantoma adını mektebde biz takmışdık, oğlan o lakabı da benimsedi (İstanbul Ansiklopedisi Arşivi, M12A022).

Fantoma, Hrisantos çetesine katılıp işlediği suçlardan ötürü hapse girdiğinde henüz 18-19 yaşlarındadır. Ancak bu onun suç kariyerinin sonu değildir. Bir müddet hapishaneler arasında devrettiğini anladığımız Fantoma Mehmet, 1929 senesinde af kanunundan istifade ederek serbest kalır ("Fantoma Mehmet", 1929, s. 3). Ne var ki bu hapis süreci onu durdurmaz. 1930 senesinde Eminönü'ndeki sarraf Zartaryan ve Evgeni Ohanyan Efendilerin dükkanına girip kasalarını kırar. Kasa soygunu bilinçli olarak Paskalya gününe denk getirilmiştir. Fantoma ve çetesi üç gün boyunca polisten kaçır. Nihayet çete üyelerinden Bulgar Aspas'ın pasaport yenileme işlemi yüzünden yakayı ele verirler. Bursa'da Fantoma Mehmet, kardeşi Abdurrahman ve ortakları Aspas yakalanır. Bu yakalama "İstanbul'un meşhur Fantoması Selânikli Mehmetle refikleri iki müthiş sabikalıdır" gibi başlıklarla duyurulur ("Kasa Hırsızları Tutuldu", 1930, s. 3). Fantoma "artık zekâmı suistimal etmeyeceğim" diyerek suçunu itiraf eder, belki de bu sayede ortaklarını kurtarır, ne var ki 6 sene 5 ay mahkûmiyetle karşılaşır ("Fantoma Mahkûm Oldu", 1930, s. 5). Anlaşılan o ki bu mahkûmiyet kararı onu çok uzun bir süre içeride tutamaz. 1936 senesinde bu defa Samsun'da yine kasa hırsızlığından yakalanır. Artık o kadar meşhurdur ki, Samsun halkı onu görmek için karakol önünde toplanır. Hatta Fantoma, resmini çekmek isteyen gazetecilere "zahmet ediyorsunuz buna ne lüzum var, beni tanımayan kaldı mı" der ("Fantoma Mehmet ve Samsunlular", 1936, s. 4). Fantoma'nın bu yakalanışı, Perşembe Pazarı semtinde gayrimüslim bir vatandaşa ait ticarethaneyi soyduğu gerekçesyledir. Fantoma, burayı soymakla kalmamış, soygunun anlaşılması için dükkanı kundaklamıştı, dolayısıyla tüm izleri kaybettiğini düşünüyordu. Ne var ki, polisler yangın yerinde buldukları bir parmak izini takip ederek suçlunun Fantoma olduğunu anlamışlardı. Bedirhan Çınar, hazırladığı 1954 senesindeki dosyada Fantoma'nın bu suçu 12 sene önce işlediğini söylese de yanılıyor olmalıdır (Çınar, 1954, s. 6). Bahsi geçen suç 1936 senesinde işlenmiş ve par-

mak izine dair tartışmalar 1937 senesinde basına yansımıştır (“Fantoma Mehmet Meslek Sırrını Saklıyor”, 1937, s. 6).

O günlerin hukuk düzeni bu suçluya engel olamıyordu. Mayıs 1939’da bu defa çok daha küçük bir suçtan; bir kasa soygunundan değil ama kürek hırsızlığından Kumkapı’daki ortaklarından Ruhi ve Manok’la birlikte yakalanmış, karakolda çaldıklarıyla İzmit’e gideceklerini ve orada bunları satacaklarını itiraf etmişti (“Kürek Hırsızları”, 1939, s. 2; “Çaldığı Bir Sandalla ve Arkadaşlarla İstanbul’dan İzmit’e Kaçarken Yakalandı”, 1939, s. 3). Bu tarihten sonra da Fantoma’nın suç macerası büyük ölçüde sona ermişti. 1943 tarihli bir habere göre “maruf kasa hırsızı” Fantoma’nın kardeşleri olan Abdurrahman ve İbrahim, yanlarında Kapalıçarşı’dan Hakkı bulunduğu halde Kefeli Han ve Hazzapulo’da hırsızlık yapırlarken yakalanmışlardı (“Fantoma Mehmedin Kardeşleri de...”, 1943, s. 2).

Ezcümle Fantoma Mehmet, Hrisantos çetesinde başlayan kariyerinde efsane haline gelmiş, adeta ismi deyimleşmiş bir simadır. 1920’den 1940’ların ortalarına kadar gazetelerin büyüteç altında tuttuğu bu suçlu Kemal Tahir’in de dikkatinden kaçmamış, Fantoma’yı ait olduğu gazete kupürlerinde resmetmiştir. Fantoma ile aynı dönemde hapiste yatan İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Çankırı Kâtib-i Mes’ûlü Cemal Oğuz, onun gazete maceralarına şöyle temas eder:

O seneler İstanbul’u kasıp kavuran ve maceraları hakiki “Fantoma”nıninkine çok benzediği ve bir türlü yakayı ele vermeyerek o zamanın polisini uzun zamanlar acziyette bıraktığı için Fantoma Mehmed lâkabını almış olan bu mâcerâperesti öteden beri merak ederdim. (...) Karşımda bu tüysüz delikanlıyı görünce hayrete düştüm. (...) arkadaşlarına yakalanmadan evvel yaptığı soygun vakasını şöyle anlatıyordu: (...) “bir gece yarısı Samatya’ya müthiş bir soygun; Fantoma Mehmet’in iki macerası serlevhalarıyla gazetelerin yazdıkları yazıları okuduk okuduk güldük” (Oğuz, 1935, s. 6).

Kemal Tahir’in suçluların biyografilerine ne derece hâkim olduğunu gösteren bir delil olarak Fantoma Mehmet’e özel bir yer açtık. Fantoma, 30 Teşrin-i Sâni 1340 R./30 Kasım 1924 M. tarihli bir haberde yine gazete köşelerindedir. Dede Hüseyin başta olmak üzere Hapishane sakinleri ile yapılan röportajlar sırasında Fantoma Mehmet de kadraja girer:

... koğuşa girdiğimiz zaman hafif sarı bıyıkları, cevval ve zekî gözleriyle nazar-ı dikkatimi celb eden bir genci işaret ederek sordum: “Fantoma Mehmet” imiş. Maceralarıyla kulaklarımız dolan bu mâhir hırsız söyletmeye beyhude yere çalıştım. Mâsumâne bir edâ ile “ben ne yaptım ki” diye içini çeken bu adam biraz sonra tünel kazarken tamam on üç gece toprak altında yaşadığını nasılsa ağzından kaçırıldı. Fantoma Mehmet kendi ifadesine göre: “arkadaşlarının gammazlığına kurban olmuştur”. [...] Dede Hüseyin burada yine söze karıştı: “içimizde bıyıklı kahpeler dolu” dedi. “Çocuk Bey” a’lâ hepimizi kaçıracaktı biz de bu kahpelik varken işte böyle çeker dururuz (“Hapishane Ziyâretleri”, 1924, s. 1).

Fantoma’nın “esrârenğiz sükûtunu” konu edinen haberin mevzumuzu ilgilendiren tarafı haberin üst tarafına iliştirilen fotoğraftır. Fantoma bu fotoğrafta -muhtemelen- kendi el

emeği olan bir cami maketinin yanındadır. Vahap Onbaşı'nın boyaları görüp "Fantoma Memet de yapar ha" demesi doğru olmalıdır. Fantoma Memet yapmaktadır!

Şekil 2.

30 Teşrin-i Sâni 1340 tarihli Akşam Gazetesinde Fantoma Mehmet -muhtemelen- kendisince yapılan bir maketin yanında ("Hapishane Ziyâretleri", 1924, s. 1).

Çeşmemeydanlı Behçet, Koca Yusuf, Laz Ali

Esir Şehrin Mahpusu'nda ismi geçen ve gerçek bir şahsiyete denk gelen kabadayılardan bir diğeri Çeşmemeydanlı Behçet'tir. Romanda ikinci kısmın bir önceki ağası Koca Yusuf Bey'in, onun yanında yetiştiği ifade edilir. Sermet Muhtar Alus, İstanbul Ansiklopedisi'nde Behçet'ten şöyle bahseder:

Abdülhamid devri sonlarının namlı hırsızlarından ve İstanbulun sayılı eşirrâsından; orta boylu, tıknaz, pos bıyıklı bir adamdı, bir ara esrar ve kumar kahvehânesi de açmışdı, burası, bilhassa hâmisiz, kimsesiz güzel çocukları şeni ellerde türlü ahlaksızlık girdâbına atıldığı bir batakhâne olmuşdu. Adam vurmuş, türlü habasetinden mahkûm olmuş, 1908 de meşrûtiyetin ilânında affedilerek tekrar meydana çıkmış, eski kirli işlerine bir müddet daha devam fırsatını bulmuşdu; hatta Çeşmemeydanı'nın namlı haraccılarından biri olmuşdu. Tekrar hırsızlığa sülûk etmiş, galiba son mahkûmiyetinde hapishânedeki ölmüşdür, doğum ve ölüm tarihlerini tespit edemedik, 1908 de 40-45 yaşlarında idi (Alus, 2024, s. 594).

Behçet'in kendisinden çok içinde bulunduğu "Çeşmemeydanlılar" grubu dikkate değerdir. Kabadayı ve bitirimlerin mahallelerine göre anılması, mahalli tulumbacı takımlarından kalma bir alışkanlıktı. Çeşmemeydanlı Ahmet Ağa gibi namlı tulumbacılar bu kabilinden sayılabilir ("Eski Tulumbacı Reislerinden Osman...", 1932, s. 6). Gruba adını veren Galata'da Azebkapusu Çeşmesi de denilen Saliha Sultan Meydan Çeşmesi ve sebilinin bulunduğu meydandı. Reşad Ekrem'in ifadesi ile:

Birinci Cihan Harbine kadar çalgılı tulumbacı kahvehâneleriyle, erkekler kısmı gece boyunca açık büyük hamamı ile, tulumbacıları ile, zıpır bekâr uşakları ile ve bıçkın tersânelere,yosmaları ve şıkırdımları ile çok hareketli, sesli, şenlikli bir yer ola gelmiş; kalenderilik, bıçkınlık, hovardalık, kabadayılık yollarında kanlı kavgalara, cinayetlere sahne olmuştur (Koçu, 1965, ss. 3878-3880).

Çeşmemeydanlılar İstanbul'un bilindik kabadayı gruplarından biriydi.¹¹ Sait Faik'in adliye muhabirliği döneminde kaleme aldığı ve yaşanmış hadiselerden hareket eden "Mahkeme Kapısı" eserinde Seylan çayı hırsızlığından yargılanan Hüseyin Yazıcı'dan bahsedilirken onun konuşur konuşmaz "Çeşmemeydanlı olduğunu belli eden bir hal" takındığı, Çeşmemeydanı denince akla eski İstanbul'un tulumbacılık âleminin geldiği ifade edilir (Abasıyanık, 2001, s. 110). Çeşmemeydanı'nda bulunan bir dizi çalgılı kahveden en meşhuru "Kebir Kahvehane" de denilen Hurşit Reis'in kahvesiydi (Birsell, 2014, s. 53-54). Hurşit Reis, Çeşmemeydanı grubunun ileri gelenlerinden olduğu gibi, İstanbul'un Sayılı Fırtınaları olarak anılan Onikiler'den biriydi (İrtem, 1934, s. 8). Bedestenli Ali Bey'in köleliğinden gelen Çerkes asıllı bu kabadayı, kumar ve haraççılıktan geçimini sağlamaktaydı. Kahvehanesi de tavuk hırsızlarından kasa hırsızlarına Galatalı bitirimlerin kumar oynadıkları önemli bir mahaldi (Ulunay, 1973, s. 16-17). Belki de bu nedenle "şerir ve mütecaviz takımından" olduğu gerekçesiyle 1889 senesinde Trablusgarb'a sürgün edilmişti (BOA, HR.TH. 92/91). Romanda konu edilen Behçet'in de benzer bir hayat hikâyesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çeşmemeydanı'nda bu kahvede mani okuyan tulumbacıardan birinin adı da "Şişman Behçet" tir. Ancak bu Behçet'in meşhur Çeşmemeydanlı Behçet olup olmadığı hususu tartışmalıdır (Bayrı, 1950, s. 164).

Kemal Tahir'in Çeşmemeydanlı Behçet'in yetiştirmesi olan İkinci Kısım Ağası Koca Yusuf karakterini kurgusal olarak ortaya çıkardığı söylenebilir. Araştırmamız kapsamında bu evsafı bir kabadayıya tesadüf edilmemiştir. Ancak Laz Ali isminde birisi tarafından öldürülen Üsküdarlı bir kabadayı bulunmaktadır o da Karamanlı Yusuf'tur. Ömer Ünal'ın hatıralarına göre 1906 senesinde Rizeli Mavnacı Ali "Üsküdar'ın haracını yiyen" bu kabadayıyı vapur iskelesi önünde falçatayla öldürmüştür. Rizeli Ali, bu tarihten sonra da 26 Kasım 1920'deki vefatına kadar Üsküdar ve Beyoğlu'na nam salmış bir kabadayı olmuş, nihayet Kuzguncuk'ta Yalı Kahvesi'nin önünde Piç Ardaş isimli Ermeni kabadayının elinde can vermiştir (Kar, 2023).

¹¹ Öyle ki bu mahalle bir fiyaka aracı olarak da kullanılıyordu; 'Aaaaayyyttt! Bize Çeşmemeydanlı derler var mı bize yan bakan?..' diye nara atarlar daima vurduklarından dövüklerinden bahseder eli bağlı başı sarılı gezerler (Çapanoğlu, 2024, s. 196).

Öte yandan romanda Yusuf'u öldüren ve cinayeti Yunanlı Yorgi'ye yıkan Laz Ali karakteri birden fazla simanın bir karışımı gibidir. Gerçekten de romanın geçtiği 1920-1921 yıllarında Sarıyer yakınlarında yakalanan Rizeli Laz Mehmed'in adamlarından Ali namında biri bulunmaktadır (BOA, DH.EUM.AYŞ., 51/47). Bu kişi ile aynı şahıs olup olmadığı meçhul olmakla birlikte Galata'da meyhanede arkadaşı Mustafa ile kavgaya tutuşan ve onu üç yerinden yaralan bir başka Ali de 1929 senesinde gazetelerde boy göstermiştir ("Kendi Bıçağı İle" ..., 1929, s. 2). Bu şahsın Rizeli olduğu ve bir kan davası nedeniyle Mustafa'ya saldırdığı da o dönemde basına yansımış haberlerdendir ("Çifte Aliler", 1929, s. 6). Ne var ki bu Laz Ali'nin romanda anlatıldığı gibi sandalçı olduğuna dair bir malumat yoktur. Romanda Sandalçı Laz Ali'nin Kadayıfçı Halil'i (Onikilerden Kadayıfçı Ali'den esinlenilmiş olabilir) Pamuk Zehra'nın tahriki ile sandalına bindirdiği ve öldürüp denize attığı belirtilmektedir. Bu kaçakçı Laz Ali'nin Yalovalı Laz Ali olarak bilinen ve 1907 senesinde bir dizi kaçakçılık hadisesi ile adı anılan bir başka suçlu olması muhtemeldir (BOA, ZB.,381/93;477/32, 477/130). Bu hadiseden bir sene sonra Sarıyer'de Laz Ali Çavuş adında bir başka suçlunun Maria Yorgiyo adında bir kadını zorla alıkoyduğu kayıtlara geçmiştir (BOA, BEO.,2935/220119). Sandalçı Laz Ali durumları meçhul şahısları şehre sokmaları ile resmi kayıtlara geçmişti. İlginç bir şekilde yine 1929 senesinde bir başka Laz Ali'nin, fakat bu defa 70 yaşlarındaki bir kaçakçının Bursa'da tutuklandığı haberi manşetten verilmiştir ("Bursa'daki Mevküflardan", 1929, s. 1). Sonuç olarak dönem matbuatını taradığımızda "Laz" lakabını taşıyan pek çok Karadenizli şahsın sandalla kaçakçılık yaptıkları görülmektedir. Nitekim bu hususiyetleri sebebiyle Millî Mücadele yıllarında Laz çeteleri hem Karadenizli Rumlara karşı mücadelede hem de Karadeniz üzerindeki silah ve insan kaçakçılığında aktif bir rol oynamışlardı (Kader, 2022, s. 493–520). Lazistan havalisi gerek coğrafi gerek demografik hususiyetleri itibarıyla eşkıyalığın, kan davalarının ve kaçakçılığın yaygın olduğu bir coğrafyaydı. Nitekim *Esir Şehrin Mahpusu*'nda Lazistanlı Mehdi Bey, "bizim sülalemizde eşkıyalık etmemiş kimse yoktur" diyerek bu durumu ifade etmektedir. Sözelimi Lazistan havalisinden gelen ve gayrimeşru işlerle uğraşanlardan bir başkası da Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu* romanında ele aldığı, İzmir Suikastı Davası'nda hakkında idam kararı verilen Laz İsmail'di.

Lazistanlı Mehdi Bey ve Maçka Güzeli Meliha

Kemal Tahir'in ele aldığı karakterleri bazen doğrudan gerçek hayattan seçtiği gibi, gerçek hayatta bilinen bazı hadiseleri kendi perspektifinden yeniden ele aldığı da görülmektedir. *Esir Şehrin Mahpusu*'nda bir yan hikâye olarak karşımıza çıkan Maçka Güzeli Meliha Hanım ve Lazistanlı Mehdi Bey hadisesi de böyledir. Romanda Lazistanlı Mehdi Bey, Maçka Güzeli Meliha Hanım adında bir kadına abayı yakar. Kadının ağına düşen Mehdi Bey, onun vasıtası ile kokain ve morfine alışır. Mehdi Bey'in durumu Lazistan'daki akrabalarınca duyulur. Babasının yeğeni Temel Reis, bu sevdadan vazgeçmezse Meliha Hanım'ı

vurdurmakla tehdit eder. Bir kokain krizi sırasında Mehdi Bey, Lazistanlılar vurmasını diye Meliha Hanım'ın kendi isteği ile onu öldürür. Daha sonraları Mehdi Bey, bunun kendisine oynanmış bir oyun olduğunu düşünür. Neticede “Kahyâ Emmim” dediği amcası Enver Paşa'dan sürekli mektup alan, Ermeni Sürgünü sırasında devlet lehine çalışan bir İttihatçı, Meliha Hanım'ın eski sevgilisi ise itilafçılardan şaibeli bir adamdır.

Romanda bahsi geçen Maçka Güzel Meliha ve Lazistanlı Mehdi Bey ikilisi arasındaki bu hadise, gerçek bir vakaya dayanmaktadır. Aziz Nesin hatıralarında Giresun Gölveli hemşerilerinden *emice* dedikleri bir zâtın o dönemde İstanbul'da büyük bir ilgiye kavuşan, herkesin kapısında beklediği “Şişli Güzeli Mediha” adında bir kadının ağına düştüğünü anlatır. Hatta anılara göre bu Mediha, *bakıcılık*¹² için Nesin'in babasına müracaat etmiş, Kasımpaşa'daki evlerini ziyaret etmiştir. Nesin bu kadın hakkında şu ifadelere de hatıralarında yer verir:

Bir zamanlar bir “Şişli Güzeli Mediha” vardı. Güzelliği, cazibesi ve zengin aşk maceralarıyla, muhitinde, eski model “sosyetik”leri imrendiriyor, dedikoduları bitip tükenmiyordu. Derken, günün birinde, Maslak yolunda, fayton arabasının içinde hem kendisi hem yanındaki işgüzar hizmetlisi Zeynep kadın, kıskanç bir kabadayı hovardanın kurşunları ile delik deşik oldular (Nesin, 1972, s. 74–76).

Gerçekten de mütareke yıllarında o günün medyasını meşgul eden bir Şişli Güzeli Mediha vardır. Koçu'nun elyazısı notlarında Şişli Güzeli'nin katili olan Hamdi Bey'in “mütareke zenginlerinden” olduğu kaydedilmiştir (İstanbul Ansiklopedisi Arşivi, M11019). Matbuatta geçtiği şekliyle bu şahıs Trabzonlu Hamdi Bey isminde bir tüccardır. Hamdi Bey'in Mediha'ya fahişeliği terk ederek kendisi ile evlenmesini teklif ettiği, bu teklifi kabul edilmeyince de bir kıskançlık cinayeti ile Mediha'nın canına kıydığı iddia edilmektedir (Kemal, 1939, s. 7–10).

Bu cinayet o devirde epey dikkat çekmiş olacak ki mevzuyu ele alan “Mediha Hanım: Sergüzeşti ve Feci Hatime-i Hayatı” isimli roman 1336 R./1920 M. Senesinde kaleme alınmıştır (Özberk & Yücel, 2023, s. 530). Aynı şekilde mütareke yıllarında, 1922 senesinde Kemal Film'in sahibi Kemal ve Şakir Seden kardeşlerin yapımcılığı, Muhsin Ertuğrul'un yönetmenliğinde “İstanbul'da Bir Facia-i Aşk” ya da “Şişli Güzeli Mediha Hanım'ın Facia-i Katli” olarak bilinen film vizyona girmiştir. Bu film özgün senaryolu ilk Türk filmidir. Filmde hadise farklı bir şekilde resmedilmiş ve Trabzonlu Tüccâr Hamdi Bey'in yerini Kemal adında bir başka şahıs almıştır (Onaran, 2013, s. 117–120). Şişli Güzeli Mediha'ya ilişkin alakanın mütareke yıllarıyla sınırlı kalmadığını söylemek mümkündür. 1941 senesinde Haber Gazetesi'nde tefrika edilen “nedâmet getiren meşhur dolandırıcı” Mahmut Saim Altındağ'ın anıları “Şişli Yıldızı Mediha ve Mahmud Saim” olarak sunulmuştur.

¹² Bakıcılık, daha çok cinlerle yapıldığı düşünülen bir kehânet biçimiydi. Öte yandan bunun bir türü bir çocuğun başparmağının tırnağı üzerine mürekkep damlatarak ve çocuğa sorular sorarak yapılırdı (Nesin, 1972, s. 74).

Esir Şehrin Mahpusu'nda Lazistanlı Mehdi Bey ve Maçka Güzeli Meliha Hanım hikâyesi kaynağını gerçek bir hadiseden almış, Tahir isim ve mekânlarda değişiklik yaparak bu meşhur hadiseye telmihte bulunmuştur. Öte yandan bu cinayetin içine mütareke yıllarının bir başka gerçeği de sunulur; kokain ve morfin iptilası. 1910'lardan itibaren Şişli, Maçka ve Nişantaşı çevresinde savaş zenginlerinden, üst düzey bürokratlardan ve zengin tüccarlardan oluşan bir çevre ortaya çıkmış, bu çevrede özellikle Beyaz Rus mültecilerin şehir halkı ile tanıştırdığı kötü alışkanlıklarla hemhal olmuştu. "Rus Enfiyesi" olarak bilinen kokain ve küçük şişelerde ikram edilen morfin bir salgın haline gelmişti. Aynı zamanda Şişli fuhşun önemli merkezlerinden biriydi ve bu kötü alışkanlıklar da hayat kadınlarınca yayılıyordu (Toprak, 1994, s. 19–23). Dolayısıyla Kemal Tahir, mütareke yıllarında şöhret bulan bir cinayet vakası ile şehrin aynı yıllarda edindiği kötü alışkanlıkları bir potada eriterek Lazistanlı Mehdi Bey ve Maçka Güzeli Meliha Hanım öyküsünü var etmiş, bu yolla dönemin başarılı bir tasvirini sunmuştur.

Roza, Kör Emin ve Haddaneli Arap Hulusi

Kemal Tahir'in "radarına" yakalanan bir başka suçlu Haddaneli Arap Hulusi'dir. Kör Emin'e üç tane *parabellum* mermisi isabet ettirmiş olduğundan hapistedir. Deniz Kızı Eftalya ismindeki bir şarkıcıyla münasebeti olan ve Roza'da da gözü olan Kör Emin, bir kıskançlık krizi nedeniyle Roza'nın dostu Haddâneli Arap Hulusi ile karşı karşıya gelir. Çatışmada Emin ölür, Haddâneli de bir bıçak darbesi alır. Roza kendisini ihbar edip Hulusi'den korkmakta bu nedenle hapisanede ona bakmaktadır. Ayrıca Haddaneli'nin İttihatçılardan baş düşmanlarından olduğu aktarılır.

Bu karakterlerden en meşhuru ile başlayalım; Denizkızı Eftalya. Döneminin en mühim ses sanatkarlarından ve meşhurlarından olan Denizkızı, burada Kör Emin'in göğsüne yaslanıp şarkılar dinlediği bir tip olarak resmedilir. Emin "bivefâ sevmem cihanda sevdiğim bir tanesin" şarkısını ondan dinlemeyi sever. Bu şarkı aslında şu sözlere sahip olan Hacı Arif Bey'in bestesidir:

Gösterip ağyâre lûtfun bizlere bigânesin
Bî-vefâ görmek ne müşkil âşika cânânesin
Böyle üzme şânına lâyük mıdır divânesin
Bî-vefâ amma cihanda sevdiğim bir tânesin

Bu parçayı gerçekten de Denizkızı Eftalya plağa okumuştur. Öte yandan Nusret Safa Coşkun, onun ardından yazdığı bir yazıda bu şarkıya atıfta bulunur (Öztürk, 2023, s. 219). Selim Tevfik müstearıyla yazan Naci Sadullah da onun hakkında şöyle der:

Eftalya bu geniş şöhretini hangi meziyetine borçluydu? Umûmî Harp yıllarındaki İstanbul'un sefahat alemlerinde gördüğü devamlı itibara mı? İttihat ve Terakki tarihinin birkaç satırında adının yer alabilmesine mi? (Öztürk, 2023, s. 226)

Görüleceği üzere Kemal Tahir'in Eftalyası uzun yıllar ciddi bir şöhrete malik olan Denizkızı Eftalya'nın ta kendisidir; gerçek ve meşhur bir karakterdir. Peki, Kör Emin ve Haddâneli Arap Hulusi hakkında neler söylenebilir? Kör Emin, Mahmut Şevket Paşa suikastından sorumlu tutulup sürgün edilen kabadayılar arasında sayılmaktadır.

Kör Emin Mahmud Şevket Paşa'nın katli hadisesinde alakadardı. Müebbet kürek cezasına mahkûm olmuştu. Mütâreke İstanbul'a döndü. Beyoğlu'nda kumarhane işletmeye başladı. Bir gece Refi Cevat, Pehlivan Kadri, Çobanoğlu Zeki ve arkadaşlarının idare ettiği ve kendisinin de ortak olduğu Beyoğlu'nda Doğruyol'daki Anadolu kulübünde Bahriye Zabıtlarından Hulusi Bey tarafından öldürüldü (Çapanoğlu, 2024, s. 203).

Şu hâlde aradığımız Kör Emin ve Hulusi Bey iki gerçek şahıstır. Kadırgalı Kör Emin, meşhur yazarımız Refi Cevat'la Anadolu Kulübü'nde ortaktır. İstanbul'un gayet zengin kabadayılarında biridir. Nitekim onu detaylı bir biçimde anlatan da Refi Cevat olacaktır:

Onun ismine bir “Bey” kelimesi ilave etmezsem bu adamı bu lakabla kabadayılar zümresine sokamam. Çünkü bazı lakabların, isimlerin şahsiyetlerde rolü vardır. Kör Emin, cesurdu, eli ayağı, tutardı. Bir iki vak'asına, hatta ölümüne şahid oldum. Uzunca boylu, geniş omuzlu, pençesi kuvvetli bir adamdı. Kabadayılık aleminde şöhreti Balıkpazarı'nda meyhane dönüşünde azılı Rumlarla olan kavgasıdır. Ekseriya papayalız gezerdi, son noktaya gelmeyince de elini bıçağa atmazdı (Ulunay, 1973, s. 271).

Cinayet gecesi mekânda bulunması hasebiyle olayın tüm detaylarını da o aktarmaktadır:

Emin, Eftalya'nın sesini çok sever ve o bir şarkı okurken kulağını göğsüne koyarak sanki bu güzel 'sesi samiası ile içmek, benimsemek isterdi. Ayrıca askeri kaymakamlardan Nusret Bey de metresi Anni'yi getirmişti. Mat bir cilde, malik olan bu kadın İstanbul'un sayılı güzellerinden olduğu kadar da netameli bir kan idi. Her bulunduğu yerde mutlaka bir kavgaya çıkartır, herkesin ağzının tadını kaçırdı. Evvela Arab Hulusi'nin dostu Roza ile bir ağız dalaşı yaptı. Yatıştırdılar, arkadan Eftalya'ya bulaştı. O da maşaya bir tekme vurdu. Anni'nin elbisesi meze tabaklarından dökülen yağlarla berbat oldu. Kızılca kıyamet koptu. Nusret Bey, tatsızlığın önünü almak için Anni'yi aldı götürdü. Hadise yatıştı ama meclisin de tadı kaçtı. Ondan sonra Arab Hulusi ile Emin arasında bir kabadayılık münakaşası gittikçe azıştı (Ulunay, 1973, s. 305).

Cinâyetin detayları (Kör Emin'in silahını Eftalya'ya vermesi) da Refi Cevat'ın anlatımı ile uyumludur. Parmakkapı'daki kulüpte Yakup Kadri, Refik Halit ve Refi Cevat üst katta otururken aşağıda cinayet gerçekleşmiş, Emin yediği parabellum kurşunlarına rağmen Hulusi'ye saldırmayı başarmıştı. Kemal Tahir bu hadiseyi ve Haddaneli Arap Hulusi tiplemesini doğrudan Refi Cevat'tan almışa benzemektedir.

Arap Hulusi'nin “Haddaneli” ve “Bahriye Zabıtları'ndan” gibi tanımlamalarla anılması da dikkat çekicidir. Kemal Tahir'in “haddane” dediği Tersâne'ye bağlı Haddehane idi ki burası bıçkın ve bitirim yetiştirmesiyle meşhur bir mektepti. Tersânedeki bu okulda uygulama dersi gören subay adayları bulunurdu. Buradan çıkanlara “haddehâne beyleri” ya da “haddehâneli” denirdi (Rasim, 1997, s. 77). Haddehâneli Arap Hikmet, Haddehâneli

Cemil, Haddehâneli Bekir Sıdkı, Haddehâneli Çakır Mustafa, Haddehâneli Yusuf gibi bir kısmı tulumbacı kahvelerinde eserler veren bıçkın ve bitirimler hep bu kabildendi.¹³

Sarraff Niyâzî ya da Zeybek Niyâzî

Kemal Tahir'in ele aldığı kabadayılardan belki de hikâyeye en çok hizmet edeni, ancak bir yanıyla da en anlaşılması *Esir Şehir* üçlemesinde yer alan Zeybek Niyâzî'dir. Burada Niyazi Jön Türklere katılmış, hareket ordusuyla İstanbul'a gelmiş, Seferberlik sırasında başçavuş rütbesiyle görev yapmış, polis ve jandarmadan bilgiler alan, M. M. Grubu ile irtibatlı bir karakterdir. Bir de *Kurt Kanunu*'nda bahsi sık sık geçen, örgüte haberler taşıyan Beşiktaşlı Katil Niyazi vardır ki hakkında şu ifadeler kullanılır:

Şöför duymasın... Gurbet Hala'nın bostana bırakacağız seni... Onda da epey para vardır. Ordan akşama doğru çıkar, Beşiktaş'ta Niyazi'yi bulursun, Katil Niyazi'yi...” Abdülkerim birden ürktü: “Eski komiserlerden Niyazi mi?” “Evet... İtilafçıların fedailerinden... Neye şaşkın?” “Aman Efendim... Güvenilmez... Hele bugünlerde hiç güvenilmez.” “Öyle mi Hasip Ağa? Bak ne diyor senin Abdülkerim Bey?” Hasip Ağa hiç duraksamadan kestirip attı: “Sağlamdır Niyazi Bey... Güvenlidir (Kemal Tahir, 2022b, s. 63).

Esir Şehrin İnsanları'ndaki Niyazi neredeyse tüm tarihi olaylarda başrol oynayan İttihatçı bir fedâî iken, *Esir Şehrin Mahpusu*'nda gerçek yüzü ortaya çıkar, o ikili oynayan, kendi menfaati uğruna hareket eden bir tiptir. Nuh Bey'i İş Bulma Cemiyeti yolsuzluğuna karıştırtıp vurgun yapan, *La Fransez Kumpanyası*'ndan aradığını bulamayınca Kâmil Bey'i ihbar eden odur. Harp zamanında Kuvva aleyhtarı cepheye geçtiği anlaşılmaktadır. Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları*'nda resmettiği Niyazi'nin gençliği meşhur Resneli Niyâzî'ye benzese de (İttihat ve Terakki'nin önemli anlarında devreye giren bir fedâî) o olmadığı *Esir Şehrin Mahpusu*'ndan anlaşılmaktadır. Ne var ki Kemal Tahir, burada bir kolaj yapmış, Niyazi'yi o dönemde meşhur Niyazilerin bir karması haline getirmiştir. *Kurt Kanunu*'ndaki Niyâzî ise açıkça bir kişiye işaret etmektedir: Sarraff Niyâzî. Yarın Gazetesi'nde “Kara Kemal'in Son Günleri” ismiyle “Muharrir Ayhan” tarafından tefrika edilen yazılarda Kara Kemal'le Sarraff Niyazi arasındaki münasebet şu şekilde anlatılır:

“Seninle benden başka tevkif edilmeyen kalmadı Niyazi! Ben Darülfünun mitinginden geliyorum. Suikastın tel'ininde hazır bulunmağa lüzum gördüm icab ederse beni saklıyabilir misin? Senin evin müsait değildir ama” dedi. Kara Kemal'in Niyazi dediği zat Aksaraylı Sarraff Niyazi denmekle meşhur idi. Aksaray'ın onikilerinden biri idi. Sultan Hamit zamanında zaptiye nazırı Şefik Paşa'ya intisap etmiş, daha sonra Ada'da serkomiserlikte bulunmuştu. Hele Aksaray semtinde çok büyük kabadayılık şöhreti vardı. Bir müddet faizcilik filan ettiği için kendisine Sarraff Niyazi deniliyordu. Kara Kemal'in en eski arkadaşlarından biri olduğu için umumi harpte işe kayınılmıştı (Ayhan, 1930, s. 5).

¹³ Haddehâneli Yusuf haricindeki isimler Reşat Ekrem'in notlarından alınmıştır. Salt İstanbul Ansiklopedisi Arşivi için bk. <https://istanbulansiklopedisi.org/simple-search?location=&query=Haddehane>

Gerçekten de -Kemal Tahir'in de işaret ettiği gibi- Niyazi eski komiserlerdendi. Büyüka-da'daki Rum kabadayılardan tedibi ona tevdi edilmiş, 1909 senesinin Şubat'ında serkomiser ilan edilmiş ve hatta Temmuz 1909'da tebrik ve takdir almıştı (Levy-Aksu, 2017, s. 353–354). 5 Temmuz 1911'de Adalar Polis Komiseri olarak Dahiliye Nezâreti'ne sunduğu terceme-i hal varakası şu şekilde başlar:

Ali Niyazi Efendi, müteveffa Mahmud Efendi'nin oğludur. Babakozadeler namıyla maruftur. 1279 sene-i hicrîsinde Yenişehir Fenârî'nda tevellüt etmiştir (...) (BOA, DH.EUM.SCL, 12/66).

Yenişehir-i Fener, bugün Larissa olarak anılan Teselya bölgesindeki bir mıntıkadır. Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları'nda* Zeybek Niyazi'yi İzmirli olarak resmetse de *Kurt Kanunu'nun* Katil Niyazi'si Teselyalıdır. Katil Niyazi yahut Sarraf Niyazi Kara Kemal'in saklanma sürecinde de aktif bir rol oynamış, Yeniköy'deki evi Kemal'in saklandığı bir yer olarak ihbar edilmişti:

İstanbul zabıtası Kara Kemal'in ihtifagahını öğrenmek için Milli Kantariye Şirketi ardiye memurlarından Niyazi'yi celb ederek isticvab etmiştir. Niyazi Kara Kemal'in firarı ile alakadar görünmekte imiş. Uzun isticvabat neticesinde Niyazi Kara Kemal'in (Mazhar) veya (Enver) namında bir maliye tahsil şubesi memurunun mazhar-ı himayetinde olduğunu söylemiş, eşkalini tarif etmiş ve bu eşkal küçük pazar tahsil şube müdürünün eşkaline tevafuk ettiğinden celb edilmiş, isticvab olunmuş nihayet Kara Kemal'in Aksaray'da Canbaziye mahallesinde Tatlıkuyu sokağında saklı olduğunu itiraf etmiş, zabıta memurları Enver'le birlikte evine gitmiş, Kara Kemal bahçedeki kümesle duvar arasında mahsusen yapılan mahfuz mahalde tabancısını şakağına dayayarak intihar etmiştir. Niyazi, Enver, Enver'in haremi Safiye Hanım tevkif edilmişlerdir. Ankara'ya izamları mukarrerdir. Hadisede muhbir mevcut olduğu zannedildiğinden onbin liralık ikramiyenin buna verilmesi işar olunmuş ise de ortada muhbir olmadığı anlaşıldığından bu mükafaat kimseye verilmeyecektir (Avcı, 1994, s. 86–87).

Sarraf Niyazi'nin mütareke günlerindeki icraatlerine dair kaynaklar büyük ölçüde suskundur. Refi Cevat onun bu yıllarda Münzevi bir yaşam sürdürdüğünü kaydeder:

Mütareke seneleri idi. İstanbul işgal edilmiş, yalancı medeniyet orduları şehri istila etmişler, halkı kasıp kavuruyorlar, yapmadıkları kalmıyordu. O kadar ki başlarını belaya sokmak istemeyenler evlerinden çıkmıyorlardı. Niyazi de böyleydi (Ulunay, 1973, s. 409).

Ulunay, onun bir grup Fransız askerini Apostol'un meyhânesinde darp ettiği, on kişiye karşı tek başına hamle yapmasının bir Fransız zabıtçe takdirle karşılandığı ve aralarında bir dostluk kurulduğunu da kaydeder. Öte yandan Ercümen Ekrem Talu, onun “milliyetperver” bir insan olduğunu söyler:

Bir vakitler, İstanbul'un ve hatta memleketin her tarafında nam vermiş olan Aksaray'ın meşhur Onikilerini elbette duymuşsunuzdur. Onların bir tanesi olan Sarraf Niyazi'yi ben tanıdım. Çok cesur, çok kabadayı, aynı zamanda dürüst ve milliyetperver bir insandı (Talu, 1945, s. 4).

Kara Kemal'in adamları arasında onu sayan Çapanoğlu da ondan “iyiliksever” olarak bah-

seder (Çapanoğlu, 2024, s. 67). Dahası Ulunay, onun tarih kitapları okuyan, hattatlık yapan, saz yapımı ve bağlama ile uğraşan, boş durmayı sevmeyen biri olduğuna işaret eder (Ulunay, 1973, s. 375). Dolayısıyla kitapta resmedilen Zeybek Niyazi ya da Niyazi Abi tipiyle çelişen yanları mevcuttur. Açıkçası Kemal Tahir'in üzerinde en büyük tasarrufta bulunduğu tiplere de Niyazi'ye aittir. Normalde İttihatçı çevrede bulunan, dürüstlüğü ve mertliği ile tanınan "temiz kabadayılardan" Niyazi'yi alıp karanlık ve ikircikli bir karaktere dönüştürmüştür. Bu bahiste *Kurt Kanunu*'nun İtilafçı Katil Niyazi tiplmesi ile *Esir Şehir*'deki Zeybek Niyazi'nin aynı şahıs olup olmadıkları hususu da belirsizdir. *Esir Şehrin Mahpusu*'nda verilen eşkale bakacak olursak Zeybek Niyazi, kara kuru ve kamburcadır. Oysa gerçek Sarraf Niyazi'nin 1.90 boylarında olduğu, hayatının bir kısmında pehlivanlık yaptığı bilinmektedir.¹⁴ Neticeten *Kurt Kanunu*'nda resmedilen Niyazi kesinlikle Sarraf Niyazi'dir, ancak *Esir Şehrin Mahpusu*'nda birden fazla tiplmeyi birleştiren bir kolajla karşılaşıyoruz demek yerinde olacaktır.

Sonuç

Kemal Tahir'in romanları gerçekçi, hatta *hiper-gerçekçi* romanlar olmaları ile emsallerinden ayrılır. Bu gerçekçiliği güçlendiren en mühim unsur da karakter inşa süreçleridir. Tahir, bu makalede göstermeye çalıştığımız üzere karakter ve tiplerin önemli bir kısmını gerçek hayattan almakta, kurgu karakterleri de gerçek hayat unsurları ile güçlendirmektedir. Hiç şüphesiz onun romanlarında tarihi gerçekliğe birebir uygunluk aramak yerinde değildir. Netice itibarıyla bu karakterler birer biyografik yahut tarihi inceleme konusu değil, Kemal Tahir'in romanlarında oluşturduğu evreni dolduran, onu gerçek bir düzleme oturtan figürlerdir. Bu bakımdan karakterler üzerinde serbestçe tasarruf ettiğini söylemek mümkündür.

Bazı gerek figürler adeta bir sicil kaydı gibi romanlarda yer alır. Sarafim çetesi hakkındaki bilgiler, olay günü alınan kayıtlar, sorgu kayıtları ve matbuata yansıyan detaylarla neredeyse birebir uyumludur. Çetenin bir üyesi (Bahçıvan Tanaş), ana karakterler arasında iken, çete reisi Sarafim, hapishanedeki üçüncü kısmın ağası olarak manzarayı tamamlayan bir figürdür. Türklere eziyetten zevk alan (bayram günü tevkifhanenin kapısının kapatılmasına sebep olması gibi), hapishane düzeninde Türk mahkumların olduğu yerden uzak tutulan bir karakterdir. Hrisantos Çetesi de benzer bir biçimde Türk polisini katletmesine rağmen bunun cezasını çekmeyen, mütareke günlerinin kaotik atmosferinde rahatlıkla faaliyet gösteren bir çete olarak tarihi vakıya uygun bir biçimde romanlarda boy gösterir. Haddaneli Arap Hulusi- Kör Emin vakası da Refi Cevat'ın aktardığı detaylarla uyumlu-

¹⁴ (...) Ben, bu iddiayı katiiyen kabul etmiyorum. Kel Aliço'nun gerek Adalı ile gerekse Koca Yusuf'la güreşleri olduğuna kaniim. Bazı ihtiyar pehlivanlardan topladığım notlarım bunu gösteriyor. Notları aldığım zevatı burada tespit ve zikredeyim: Aksaraylı meşhur Acem Şevki, meşhur on ikilerden Sarraf Niyazi, İstinyeli Cevat Bey, Pomak Deli Murat, Kavalalızade İsmail Hakkı Bey... (Karayel, 2020, s. 66).

dur. Tabii ki tüm karakterler bu şekilde değildir. Bazılarında fail ve mağdurlarının isimleri değiştirilmiştir. Sözelimi Şişli Güzeli Mediha Hanım- Trabzonlu Hamdi Bey vakası, Maçka Güzeli Meliha-Lazistanlı Mehdi Bey vakası olarak romanda yer bulur. Öte yandan bazı karakterler adeta birer kolaj gibidir. *Esir Şehrin İnsanları'ndaki* Arap Abdullah, gerçek Arap Abdullah'la pek çok ortak noktayı taşımakla birlikte, ilk romanda (gerçeğin aksine) 40'lı yaşlardadır. *Esir Şehrin Mahpusu'nda* Kemal Tahir, adeta sessizce bir düzeltme yapar ve onu rahmetliler arasına alır. 1906 senesinde hapisyanede dışında Mavnacı Rizeli Ali tarafından gerçekleştirilen Karamanlı Yusuf cinayeti, romanda tevkifhane içindeki iktidar mücadelesinin bir parçası olarak Laz Ali- Koca Yusuf cinayetine dönüşür. Zeybek Niyazi karakteri birden fazla figürün karması iken, gerçek bir karakter olan Sarraf Niyazi'nin hayat hikâyesi, Kara Kemal hadisesindeki aktif rolü nedeniyle pek çok detayı korunarak romanda yer almıştır.

Kemal Tahir'in kabadayılar ve külhanbeylerini ele alış biçimi, onun gerçek hayatı ne şekilde takip ettiği hususunda bilgi vermektedir. Fantoma Mehmet örneğinde olduğu gibi o, her şeyden önce dönemin matbuatını, gazete ve dergileri takip ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Refi Cevat'ın "Sayılı Fırtınalar"ı gibi kabadayılar üzerine yazılmış hatırat ve biyografileri de takip etmiş olmalıdır. Sair kaynaklarda kendisinden pek söz edilmeyen Haddaneli Arap Hulusi karakterinin romanda kendine bir yer bulması bunu gösteren bir unsurdur. Dahası hayatının önemli bir kısmını hapisanelerde geçiren, gençliğinde gayrimeşru dünya ile irtibatları bulunan Kemal Tahir'in bazı bilgileri "şehir efsanesi" ve fısıltı gazetesi kabilinden edindiği de düşünülebilir.

Hiç şüphesiz çalışmanın hacmi dikkate alınarak, şahsiyetlerini açıkça tespit edemediğimiz ancak belirgin kabadayı figürlerine işaret eden diğer karakterler üzerine eğilmek mümkün olmamıştır. Kemal Tahir'in büyük ölçüde kanavasını koruduğu hayat hikâyeleri, isimleri ufak değişikliklerle romana alınan ya da hayat öyküsünde ufak takdim ve tehirler yapılan karakterler makalenin odak konusu olmuştur. İleride diğer figürler üzerine yapılacak incelemeler, Kemal Tahir'in "kabadayılar evreni"ni ve romanların geçtiği dönemdeki suç dünyasını anlamak için önem arz etmektedir.

Finansman Beyanı	Bu araştırma; kamu, ticari veya kâr amacı gütmeyen sektörler kuruluşlarından herhangi bir hibe almamıştır.
Çıkar Çatışması Beyanı	Yazar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanmasıyla ilgili olarak herhangi bir muhtemel çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.
Yazar Katkıları	Bu makale tek yazarlıdır. Kavramlaştırma, metodoloji, araştırma, yazım ve düzenleme süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.
Etik Kurul Onayı	Bu çalışma, birincil veri toplama (anket, görüşme, deney vb.) içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı	Bu makalenin hazırlanmasında yapay zekâ destekli araçlar kullanılmamıştır.

Funding Statement	This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.
Declaration of Interests	The author declares that there is no conflict of interest regarding the research, authorship, and/or publication of this article.
Author Contributions	This is a single-authored article. Conceptualization, methodology, investigation, writing, and editing were all carried out by the author.
Ethics Approval	This study did not involve primary data collection (surveys, interviews, experiments, etc.) and therefore did not require ethics committee approval.
Artificial Intelligence Usage Statement	No artificial intelligence-assisted tools were used in the preparation of this article.

Kaynakça / References

- "Bursa'daki Mevkuflardan Laz Ali İtirafta Bulundu". (22 Ocak 1929). *Milliyet Gazetesi*, s. 1.
- "Çaldığı Bir Sandalla ve Arkadaşlarla İstanbul'dan İzmit'e Kaçarken Yakalandı". (2 Mayıs 1939). *Yeni Sabah Gazetesi*, s. 3.
- "Çifte Aliler". (29 Eylül 1929). *Akşam Gazetesi*, s. 6.
- "Fantoma Mahkûm Oldu". (25 Temmuz 1930). *Vakit Gazetesi*, s. 5.
- "Fantoma Mehmed'in Şayan-ı Dikkat Muhakemesi". (7 Temmuz 1930). *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 1.
- "Fantoma Mehmedin Kardeşleri de Hırsızlık Yaptılar". (20 Ekim 1943). *Son Posta*, s. 2.
- "Fantoma Mehmet Her Şeyi Olduğu Gibi İtiraf Ediyor". (18 Temmuz 1930). *Milliyet Gazetesi*, s. 3.
- "Fantoma Mehmet Meslek Sırrını Saklıyor". (16 Şubat 1937). *Son Posta Gazetesi*, s. 11.
- "Fantoma Mehmet ve Samsunlular". (5 Şubat 1936). *Son Posta*, s. 4.
- "Fantoma Mehmet". (26 Mayıs 1929). *Milliyet Gazetesi*, s. 3.
- "Fantoma Nerede". (27 Ekim 1920 M./13 Safer 1339 H.). *Alemdar Gazetesi*, s. 2.
- "Fantoma'nın Parmak İzinde de İhtisası Varmış". (11 Mart 1937). *Son Posta Gazetesi*, s. 6.
- "Kasa Hırsızları Tutuldu". (23 Nisan 1930). *Yarın Gazetesi*, s. 1.
- "Kasa Kıranlar". (23 Nisan 1920). *Vakit Gazetesi*, s. 3.
- "Kendi Bıçağı İle..." (1 Ekim 1929). *Akşam Gazetesi*, s. 2.
- Abasıyanık, S. F. (2001). *Mahkeme kapısı*. Bilgi Yayınevi.
- Akdağ, M. (1966). Genel çizgileriyle XVII. yüzyıl Türkiye tarihi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 201-247.
- Akdeniz, C. (2020). Polis mecmuasına göre Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlar (1913-1923). *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 4(1), 89-120.
- Alus, S. M. (2019). *Onikiler*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

- Alus, S. M. (2024). *Eski İstanbul'dan portreler (1934-1973)*. Büyüyen Ay Yayınları.
- Avcı, Ş. (1994). *İzmir suikasti ve Türk basını* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ayhan. (1930, 15 Şubat). Kara Kemal'in son günleri. *Yarın Gazetesi*, s. 5.
- Bayrı, H. (1950). Semâî kahveleri. *Türk Folklor Araştırmaları*, 1(11), 163-165.
- Birsel, S. (2014). *Kahveler kitabı*. Sel Yayıncılık.
- Çanlı, M. (2017). Balkanlarda komitacılık ve çetecilik: II. Meşrutiyet dönemi Meclis-i Mebusan oturumlarında yapılan tartışmalar ve çözüm önerileri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), 2825-2846.
- Çapanoğlu, M. S. (2024). *Esrarengiz İstanbul* (Ş. Bıyıklı & M. B. Yaltırık, Haz.). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Çınar, B. (1954, 18 Ocak). Parmak izi suçluyu bulmak için en emin ve kısa yoldur. *Milliyet Gazetesi*, s. 6.
- Çulcu, M. (2003). *Türkiye'de Mafya'laşmanın kökenleri: Düşmüş ocağa yanyor* (Cilt III). E Yayınları.
- Deal, R. A. (2017). *Namus cinayetleri ve sarhoş kavgaları: II. Abdülhamid döneminde şiddet* (Z. Rona, çev.). Kitap Yayınevi.
- Hapishâne Ziyâretleri -1: *Mahkûmlar Bugünkü Binâ Dahilinde Ölüme Mahkûmdur*. (30 Teşrin-i Sâni 1340). *Akşam Gazetesi*, s. 1.
- İrtem, S. K. (1934, 25 Kasım). Saray ve Bâbiâlinin içyüzü. *Akşam Gazetesi*, s. 8.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı sarayı ve harem'in içyüzü: Mızıkâ-i Hümâyûn ve saray tiyatrosu*. Temel Yayınları.
- İrtem, S. K. Saray ve Bâbiâlinin içyüzü Tefrika No.390. *Akşam Gazetesi*, s. 8.
- İstanbul Ansiklopedisi Arşivi. (b.t.). M11019 [Arşiv kaydı]. İstanbul, Türkiye.
- İstanbul Ansiklopedisi Arşivi. (b.t.). M12A022 [Arşiv kaydı]. İstanbul, Türkiye.
- İstanbul Müzayede (2025). 69. *Müzayede Anılar ve İmzalar III*. <https://www.istanbulmuzayede.com/urun/4082147/istanbul-un-meshur-kabadayilarindan-m-r-m-ranlik-p-yesi-sivil-pasa-almis-arap>
- Kader, M. D. (2022). Milli Mücadele dönemi'nde Karadeniz Mücadele Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'ndeki çetecilik faaliyetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 37(2), 493-520.
- Kar, F. S. (2023, 13 Haziran). *Eski İstanbul'un Rizeli kabadayıları*. <https://www.tekbayrak.com.tr/Haber/ESKI-ISTANBULUN-RIZELI-KABADAYILARI-22834.html>
- Karayel, S. (2020). *En meşhur Türk pehlivanları* (O. M. Öztürk, Ed.). Ötüken Neşriyatı.
- Kemal Tahir. (2022a). *Esir şehrin mahpusu*. Ketebe Yayınları.
- Kemal Tahir. (2022b). *Kurt kanunu*. Ketebe Yayınları.
- Kemal Tahir. (2024). *Esir şehrin insanları*. Ketebe Yayınları.
- Kemal, A. (20 Temmuz 1939). Son yirmi beş yılın meşhur cinayetleri: Şişli güzeli Mediha'nın katli. *Son Posta Gazetesi*, s. 7-10.
- Kırlı, C. (2011). *Kahvehaneler ve hafiyeler: 19. yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da sosyal kontrol*. H. İnalçık & M. Seyitdaniloğlu (Ed.), *Tanzimat, değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* içinde (s. 58-79). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçu, R. E. (1960). *Balta asma*. *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (Cilt IV, s. 2067-2071).
- Koçu, R. E. (1963). *Bostancı cinayeti*. *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (Cilt VI, s. 2997-2998).
- Koçu, R. E. (1965). *Çeşme Meydanı*. *İstanbul Ansiklopedisi* içinde (Cilt VII, s. 3878-3880).
- Kumbuzoğlu, M. A. (2020). *İkinci dönem Ankara İstiklâl Mahkemesi (1925-1927)*. (C. 7/3). TBMM Basımevi.
- Kürek Hırsızları. (1 Mayıs 1939). *Haber Gazetesi*, s. 2.
- Levy-Aksu, N. (2017). *Osmanlı İstanbulu'nda asayiş (1879-1909)*. İletişim Yayınları.
- Nesin, A. (1972). *Böyle gelmiş böyle gitmez*. Bilgi Yayınevi.

- Oğuz, C. (15 Mayıs 1935). Yakın tarihten kanlı yapraklar. *Haber Gazetesi*, s. 6.
- Onaran, Â. Ş. (2013). *Muhsin Ertuğrul'un sineması*. Agora Kitaplığı.
- Onur, N. (2014). *İstanbul'u titreten ünlü kabadayı Arap Abdo*. Bilge Karınca.
- Öztürk, O. M. (2023). *Denizkızı Eftalya*. Ötüken Neşriyat.
- Pamuk, B. & Akdağ, H. (2018). Osmanlı giyim-kuşam kültüründe bir akım: Cezayir esvabı. *Journal of Turkish Research Institute*, 62, 397-406.
- Polat, H. A. (2011). Mücadele yıllarında Marmara Bölgesi'nde faaliyet gösteren Rum ve Ermeni çeteleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 263-290.
- Rasim, A. (1997). *Muharrir bu ya*. Meb Yayınları.
- Savran, G. S. (2006). *1926 İzmir suikastı ve İstiklal Mahkemeleri* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Saylan, G. F. (2010). İşgal İstanbul'unda eli kanlı bir örgüt: Hrisantos Çetesi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 44, 325-343.
- Şakir, Z. (7 Ocak 1939-5 Mart 1939). Kenanpaşazâde Sarafim. *Son Posta Gazetesi*.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.10.09.1324). BEO.,2935/220119 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H. 17.06.1333). DH.EUM.1. Şb. 2/50/1 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.01.08.1333). DH.EUM.1. Şb. 2/53/1 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.26.06.1339). DH.EUM.AYŞ., 51/47 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.08.07.1329). DH.EUM.SCL, 12/66 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.14.06.1337). DH.İ.UM.,19/1 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.03.03.1339). DH.MB.HPS., 99/14 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (M.10.09.1889). HR.TH. 92/91 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (H.29.05.1315). İ.RSM., 7/50 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (R.01.04.1316). ZB., 316/42 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (R. 27.04.1323). ZB.,381/93 [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (R.27.04.1323). ZB. 477/32, [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi. (R.23.05.1323). ZB. 477/130, [Arşiv belgesi]. İstanbul, Türkiye.
- Talu, E. E. (7 Şubat 1945). Onikilerden Sarraf Niyazi. *Son Posta Gazetesi*, s. 4.
- Tamgörgü, A. B. (2020). Osmanlı Devleti'nin son döneminde Galatasaray Tevkifhânesi. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 478-499.
- Toker, H. (2006). *Mütareke döneminde İstanbul Rumları*. Genelkurmay Basımevi.
- Toprak, Z. (1994). *Mütareke döneminde İstanbul. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (Cilt 6, s. 19-23).
- Ulunay, R. C. (1973). *Sayılı fırtınalar*. Bolayır Yayınevi.

Yaltırık, M. B. (2017). Eski İstanbul kabadayısı figürü ve bir şehrin yaşadığı değişimler. *Osmanlı'da Şehir, Vakıf Ve Sosyal Hayat Kongresi bildiri kitabı* içinde (s. 85-99).

Yılmaz A. (2002). *Bir sinemacının anıları*. Doğan Kitapçılık.

Yılmaz, S. (2016). Külhanbeyi kavramı üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 3(8), 47-73.